

LAPSEN JA VANHEMMAN VÄLISEN VARHAISEN VUOROVAIKUTUKSEN JA
KIINTYMYSSUHTEEN HUOMIOIMINEN LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖSSÄ

SUSANNE LAATIKAINEN

Tampereen Yliopisto, Pori

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2015

Tampereen Yliopisto, Pori

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

LAATIKAINEN SUSANNE: Lapsen ja vanhemman välisen varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen huomioiminen lastensuojelun sosiaalityössä

Pro gradu –tutkielma, 63 s. + 2 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Ilmari Rostila

Huhtikuu 2015

Tässä tutkielmassa tarkastellaan lapsen ja vanhemman välisen varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen huomioimista lastensuojelun sosiaalityössä. Tutkielman tavoitteena on selvittää, mikä merkitys on lapsen ja vanhemman välisellä varhaisella vuorovaikutuksella ja kiintymyssuhteella lastensuojelun sosiaalityössä, sen käytännöissä ja toiminnassa, lastensuojelun sosiaalityöntekijän kokemana.

Tutkimuksen teoreettisessa osuudessa perehdytään lyhyesti lastensuojelun sosiaalityöhön, sosiaaliseen vuorovaikutukseen sekä lapsen ja aikuisen väliseen varhaiseen vuorovaikutussuhteeseen ja kiintymyssuhdeteoriaan. Kiintymyssuhdeteorian avulla pyritään kuvaamaan ja ymmärtämään varhaisten vuorovaikutussuhteiden vaikutusta lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen. Tutkimuksen teoreettisessa osuudessa tarkastellaan myös sosiaalityötä toiminnan ja tiedon näkökulmasta.

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu viidestä lastensuojelun sosiaalityöntekijän haastattelusta. Tutkimuksen haastattelut on toteutettu puolistrukturoidun haastattelun avulla. Tutkimuksessa on käytetty fenomenologista lähestymistapaa. Fenomenologinen analyysi (Perttula 1995) jakautuu kahteen osaan, joista molemmissa on seitsemän vaihetta. Ensimmäisessä osassa tavoitellaan kunkin tutkittavan yksilökohtaista merkitysverkostoa ja analyysin toisessa osassa tavoitellaan tutkittavan ilmiön yleistä merkitysverkostoa.

Fenomenologiassa tutkitaan ihmisen kokemuksia. Koska kokemus syntyy vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa, on tutkimuksen kohteena ihmisen suhde omaan elämäntodellisuuteen. Fenomenologisen lähestymistavan mukaan ihmisen suhde maailmaan on intentionaalinen, ja tämä tarkoittaa sitä, että kaikki merkitsee ihmiselle jotakin. Näin kokemus muodostuu merkitysten mukaan. Nämä merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen varsinainen kohde. Tutkimuksen tarkoituksena onkin selvittää, minkälaisia yhteisiä ja erillisiä merkityksiä varhaisen vuorovaikutussuhteen ja kiintymyssuhteen huomioiminen lastensuojelussa sosiaalityöntekijöiden kokemana tuo esille.

Tutkimus ei pyri löytämään universaaleja yleistyksiä vaan ymmärtämään tutkittavan yhteisön ihmisten, lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden, senhetkistä merkitysmaailmaa eli lastensuojelun sosiaalityön toimintakulttuuria. Tutkimuksen empiirisenä tuloksena valmistui yksi yleinen merkitysverkosto, joka kuvaa viiden sosiaalityöntekijän kokemusta tutkitusta ilmiöstä.

Asiasanat: sosiaalinen vuorovaikutus, varhainen vuorovaikutussuhde, kiintymyssuhdeteoria, sosiaalityö, lastensuojelu, fenomenologia, kokemus, merkitys

UNIVERSITY OF TAMPERE

School of Social Sciences and Humanities

LAATIKAINEN SUSANNE:

Master`s Thesis, 63 pages, 2 appendix

Social Work

Supervisor: Ilmari Rostila

April 2015

The primary purpose of this research is to explore how child welfare social workers pay attention to the early interaction between the child and the primary caregiver. The aim of this master`s thesis was to discover, from the social worker`s perspective, the meaning of early interaction between the child and the primary caregiver and the attachment theory in child welfare social work within the practices and actions.

The theory part of the master`s thesis consists of social work of child welfare, social interaction, the early interaction between the child and the primary caregiver and the attachment theory. By the attachment theory man is pursuing to describe and understand the meaning of early interaction relationships` impact for the child`s overall development. The theory part also consists of social work from the perspective of practice and action.

The data consists of five social workers` interviews. The master`s thesis interviews were completed by using a semi-structured interview method. The approach to the topic is phenomenological. The data was analyzed by the phenomenological method developed by Juha Perttula. The phenomenological analysis is divided in two parts, which both include seven different phases. The aim of the first part is an individual situational meaning structure of every examinee. Second part`s aim is to create a general situational meaning structure about the phenomenon under study.

Phenomenology is the descriptive study of a human being`s experiences. Experiences originate from the interaction via lifeworld. Intentionality is the way that subjects are in touch with the world they are living in and that everything means something to a person. Experiences consist from the meanings and these meanings are the main object of phenomenology. The master`s thesis` purpose is to explore if there are mutual and distinct meanings in the social workers` experiences.

The study does not aim to find any universal generalizations but to understand the lifeworld of the researched group of child welfare social workers. The study produced five individual situational meaning structures concerning the social workers` experiences. These individual meaning structures were used to create a general situational meaning structure concerning the social workers` experiences about the phenomenon under study.

Keywords: social interaction, early interaction, attachment theory, social work, child welfare, phenomenology, lived experience, meaning

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 SOSIAALITYÖ LASTENSUOJELUSSA	4
3 SOSIAALINEN VUOROVAIKUTUS.....	8
4 VARHAINEN VUOROVAIKUTUSSUHDE	10
4.1 Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys aivojen kehittymiselle.....	11
5 KIINTYMYSSUHDETEORIA	13
5.1. Turvallinen kiintymyssuhde	15
5.2 Välttelevä kiintymyssuhde	16
5.3 Ristiriitainen kiintymyssuhde.....	16
5.4 Organisoimaton kiintymyssuhde	17
5.5 Reaktiivinen kiintymyssuhdehäiriö (RAD).....	17
5.6 Vanhemmuus ja kiintymyssuhde.....	18
6 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA	20
7 TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAPA, TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	22
7.1 Tutkimuksen fenomenologinen lähestymistapa	23
7.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	27
8 AINEISTON ANALYYSI JA TUTKIMUKSEN TULOKSET	29
8.1 Tutkimusaineisto	29
8.2 Fenomenologinen analyysi.....	31
8.3 Yksilökohtaisen merkitysverkoston muodostaminen.....	32
8.4 Yleisen merkitysverkoston muodostaminen	41
9 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISET NÄKÖKOHDAT	52
10 TUTKIMUKSEN POHDINTAA	55
LÄHTEET	59
LIITTEET	64

1 JOHDANTO

”Lapsuus on itsessään arvokas ja tärkeä aika ihmisen elämänkaarella – ei vain tulevaisuutta varten, vaan tässä ja nyt.”(Rousseau)

Bardyn (2014) mukaan ihminen syntyy suhteesta suhteisiin, kasvaa ja kehittyy suhteissa. Suhteissa olo on vuorovaikutusta (Bardy 2014). Lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa on kyseessä molemminpuoliseen säätelyyn sekä vaihtoon perustuva suhde. Vanhempien tulkinta lapsesta kommunikoivana, merkityksiä hallitsevana yksilönä on edellytys sille, että keskinäiseen ymmärrykseen ja merkitysten jakamiseen perustuva vuorovaikutus pääsee normaalisti kehittymään lapsen ja vanhemman välille. (Lyytinen, Eklund & Laakso 1995, 58–60.)

Lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa syntyy kiintymyssuhde. Kiintymyssuhdetutkimuksen mukaan lapsen optimaalinen sosio-emotionaalinen kehitys on riippuvainen ympäristöstä, joka vastaa hänen sosiaalisiin ja emotionaalisiin tarpeisiinsa. Johdonmukaisesti ja sensitiivisesti lapsen viesteihin vastaava aikuinen auttaa lasta vähitellen tunnistamaan omia tarpeitaan ja tunnetilojaan. Lapselle välittyy samalla kokemus siitä, että on hyväksyttävää viestittää tunteistaan ja kokemuksistaan toisille ihmisille, ja tämä johtaa myönteiseen lopputulokseen. Näillä kokemuksilla on tärkeä merkitys lapsen emotionaalisen itsesäätelyn ja myönteisen itsetunnon rakentamisen kannalta. (Lyytinen, Eklund & Laakso 1995, 61.)

Turvallisen kiintymyssuhteen omaavat lapset ovat taitavampia vaikeissa ongelmanratkaisutehtävissä ja he selviävät paremmin sekä suorituskeskeisissä että sosiaalisissa tilanteissa. Turvallisesti kiinnittyneillä lapsilla on kehittyneemmät sosiaaliset taidot, ja turvallinen kiintymyssuhde vapauttaa ja kannustaa lasta tutkimaan ympäristöään. Nykytutkimuksen mukaan turvallinen kiintymyssuhde näyttäisi tarjoavan lapsille parhaimmat edellytykset sopeutua erilaisiin odotuksiin yhteiskunnan muutoksissa. (Kanninen & Sigfrids 2012, 33.)

Lastensuojelun sosiaalityössä työskennellään lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen parissa ja pyritään muutoksiin vuorovaikutuksessa perheen jäsenten kanssa. Tarkoituksena on tuen avulla edistää lasten suotuisaa hyvinvointia ja kehitystä. Tästä huolimatta, voimme Bardyn (2014) tavoin kysyä: ”Miksi lastensuojelussa on joskus niin vaikeaa ellei mahdotonta saada myönteistä muutosta aikaan?”

Tässä tutkimuksessa keskitytään siihen, miten lastensuojelun sosiaalityössä otetaan huomioon lapsen ja vanhemman välinen varhainen vuorovaikutus. Tutkimuksen aiheenvalinnan taustalla on oma henkilökohtainen kiinnostukseni lapsen ja vanhemman välisen varhaisen vuorovaikutuksen merkitystä kohtaan, lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta sekä halu löytää vastauksia edellä esitettyyn kysymykseen. Lahikaisen, Punamäen ja Tammisen (2008) mukaan tutkimus voi edesauttaa muutosta, jonka tuloksena lapsi ymmärretään yleisesti aidosti oman elämänsä subjektina, tulkitsijana ja vaikuttajana. Olen omalta osaltani halunnut tämän tutkimuksen avulla toimia turvallisen kiintymyssuhteen puolestapuhujana. Tavoitteena on myös tuoda lasten äänet kuuluviin tasavertaisina aikuisten äänien rinnalla lastensuojelun eri vuorovaikutustilanteissa.

Teorian merkitys laadullisessa tutkimuksessa on ilmeinen. Tutkimuksen teoriolla tarkoitetaan tutkimuksen viitekehystä eli tutkimuksen teoreettista osuutta. Teoria ja viitekehys muodostuvat käsitteistä ja niiden välisistä merkityssuhteista. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 17–18.) Tässä tutkimuksessa viitekehys jaetaan kahteen osaan: mitä tutkittavasta ilmiöstä jo tiedetään sekä tutkimusta ohjaavasta metodologiasta. Tutkimuksen alussa käsittelen lyhyesti lastensuojelun sosiaalityötä, vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdeteoriaa. Tutkimuksen lähestymistavaksi olen valinnut fenomenologian. Fenomenologiassa tutkitaan ihmisten kokemuksia ja merkityksiä. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mikä merkitys on lapsen ja vanhemman välisellä varhaisella vuorovaikutuksella ja kiintymyssuhteella lastensuojelun sosiaalityössä, sen käytännöissä ja toiminnassa sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa

tarkastellaankin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia ja merkityksiä sekä toimintaa toisten tieteenalojen teorioiden ohjaamana.

Immi Hellènin runossa kuvataan äidin ja lapsen välistä varhaista vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta. Runossa kuuluvat niin äidin hellyys lastaan kohtaan kuin lapsen luottamus ja ihailu äitiään kohtaan. Näillä sanoilla haluan johdattaa lukijat varhaisen vuorovaikutuksen ja sosiaalityön merkitysten maailmaan.

*Tahdotko nähdä
ihmeen kauniin kuvan,
kun äiti ja Erkki istuvat
portailla tuvan?*

*Mitäpä Erkin
kuiskaavan luulet,
noin kun on kirkas sen katse
ja hymyssä huulet?*

*Oi, oppinut
yhden sanan on vasta,
sitä ei lakkaa kyyhkynen
kujertamasta.*

*Sanaan siihen
liittyy kaikki, mi hyvää,
kaikki mi maassa on kaunista,
tunnetta syvää.*

*Äiti, oi, äiti,
maailman kaunein sana –
se sointuu kuin ihana sävel
lapsen lausumana.*

Immi Hellèn: Maailman kaunein sana

2 SOSIAALITYÖ LASTENSUOJELUSSA

Lastensuojelun keskusliiton julkaiseman lapsen hyvä elämä 2015 toimintalinjauksen mukaan lapsen turvan ja suojelun perustekijät ovat turvallisissa ja jatkuvissa ihmissuhteissa, perheenjäsenten vuorovaikutuksessa ja vanhempien kyvyssä vastata lapsen kehityksellisiin tarpeisiin. Lisäksi hyvään lapsuuteen kuuluvat myös perushoiva, lasta aktiivisesti kuuleva, johdonmukainen ja ohjaava kasvatusta sekä rajojen asettaminen. Vanhemmuus, joka tarjoaa läsnä olevaa aikuisuutta, emotionaalista lämpöä, virikkeitä, kannustusta, rajojen asettamista ja valvontaa, edistää lapsen hyvinvointia monipuolisesti ja on myös tärkeä suojatekijä, kun lapsen ympäristöön liittyy riskitekijöitä. (Lapsen hyvä elämä 2015, 7.)

Kansainvälistä lapsen oikeuksien sopimusta toteuttaa Suomessa lastensuojelulaki, joka puolestaan ohjaa ja säätelee lastensuojelun sosiaalityötä. Lastensuojelulaissa lastensuojelun keskeiset periaatteiden mukaan lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa hyvinvointia ja kehitystä. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin (Lastensuojelulaki 13.4.2007/471).

Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia tai muita lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta järjestämällä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan tekemällä lastensuojelutarpeen selvitys ja asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/471.) Lastensuojelun sosiaalityö voidaan nähdä käytännöllisenä työnä, jonka keskiössä on konkreettisen avun ja tuen järjestäminen inhimillistä arvokkuutta osoittavalla tavalla (Bardy 2009, 42). Laajimmillaan lastensuojelu on lasten kasvuolojen kehittämistä, lasten tarpeiden ja hyvinvoinnin huomioon ottamista tehtäessä yhteiskunnallisia päätöksiä vaikkapa kaavoituksessa, asumisesta ja liikenteestä (Aho 1999, 89). Sosiaalialan työn näkökulmasta

on mahdollista seurata yhteiskunnallisen muutoksen vaikutuksia ihmisten elämään, työhön ja selviämiseen. Ihmisten tarpeet ja ongelmat kytkeytyvät ihmisen ja yhteiskunnan välisiin suhteisiin, ja sitä myötä ihmisten oikeuksiin ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Ongelmat koskettavat ihmisenä olemista ja asioita, joissa ihmisyyys voi olla uhattuna. (Aho 1999, 314–315.)

Lastensuojelun sosiaalityön tehtävät vaativat työntekijältä laajaa ymmärrystä ihmisten ja perheiden arjesta. Sinkon (2004) mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijällä on koulutuksensa ja työnsä kautta kyky nähdä ja oppia ymmärtämään asiakkaidensa arkea useammasta näkökulmasta (Sinko 2004, 107). Sosiaalialan ammattilaisten ammatillisen vahvuuden tärkeimpiä elementtejä on laaja-alaisuus ja kokonaisvaltaisuus. On asiakkaan avun tarve tai ongelma mikä tahansa, tarkastellaan sen vaikutuksia yksilön toimintaan, arkeen, ihmissuhteisiin, itsetuntoon ja minäkäsitykseen. Tarkasteltavana ovat ongelman vaikutukset koko elämään ja kytkennät elämäntilanteeseen. Ongelmien ja avun tarpeen ohella etsitään yksilön vahvuuksia ja voimavaroja. Suuri merkitys nähdään ihmisen sosiaalisella verkostolla. (Aho 1999, 329.) Alhon (1995) mukaan lastensuojelutyössä olennaisinta on se, miten asiakkaiden ongelmat nähdään niiden oikeassa kontekstissa, jolloin ratkaisuvaihtoehtojen löytyminen helpottuu ja nopeutuu (Virtanen 1995, 148).

Ihmisen aito kohtaaminen ja vuorovaikutus ovat pysyvästi asiakassuhteen peruskiviä (Aho 1999, 318). Sosiaalityössä tarkoituksena on, että sosiaalityöntekijä on asiakastaan lähellä, puhuu ymmärrettävästi sekä saavuttaa asiakkaan luottamuksen, joka useimmiten on työn onnistumisen edellytys (Sinko 2004, 107).

Bardyn (1995) mukaan kuka minä olen, on kysymys, joka koskee olennaisella tavalla lapsuuden ja aikuisuuden välisiä suhteita. Lastensuojelu on usein silmätysten sosiaalisen perimän kanssa, jolla tarkoitetaan huono-osaisuuden siirtymistä sukupolvelta toiselle. Lastensuojelussa työskennelläänkin poikkeuksellisen lähellä kielteisten ketjujen katkeamista

ja/tai jatkumista (Bardy 1995, 70). Bardyn (2014) mukaan lastensuojelu toimii syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohdissa.

Asiantuntijapalveluissa lasten asiat käynnistävät tarpeen ratkoa ongelmia perhekeskeisesti (Bardy 1995, 71). Tätä ajatusta tukevat myös Forsbergin, Kurosen, Pösön ja Ritala-Koskisen (1994) tutkimukset; perhettä lähestytään sen aikuisjäsenten kautta. Sosiaalitoimistossa perhettä koskeva keskustelu kohdistuu vanhemmuuteen, lapsuus ja lasten asiat tulevat esille lähes aina vanhemmuuden kautta (Forsberg 1994, 92–104).

Bardyn (1995) mukaan lapsuutta ja aikuisuutta sekä niiden välisiä suhteita voidaan lähestyä monesta näkökulmasta. Sosiaalityössä keskittymällä vain vanhemmuuteen saatetaan ohittaa aikuisen oma lapsuus sekä lapsen iässä olevan lapsen lapsuus (Bardy 1995, 71–72). Tällöin saatetaan vahvistaa perheessä tapahtuvaa lapsen ”unohtamista”; vanhemmalla ei ole ”tatsia” omaan lapsuuteensa, eikä hän siten ylety lapsensa tunteisiin (Bardy 1995, 72).

2.1 Sosiaalityö toiminnan ja tiedon näkökulmasta

Sosiaalityön sisältöinä tai merkityksinä mainitaan tavallisesti käytäntö, koulutus ja tutkimus. Niiden merkitykset ovat keskenään vuorovaikutuksessa, mutta sosiaalityössä käytännön ja toiminnan ensisijaisuutta voidaan korostaa. Ilman yhteyttä käytäntöön ei ole mahdollista puhua sosiaalityöstä tutkimuksena ja koulutuksena. Käytännöllä tarkoitetaan ennen muuta ammatillista käytäntöä. Ammatillisessa käytännössä toimittaessa erilaiset lähtökohdat vaikuttavat samanaikaisesti ja toisiinsa kietoutuneina. Suomalaisen sosiaalityön toiminnalliset lähtökohdat ovat arvoissa, tiedossa sekä yhteiskunnallisessa ympäristössä. Sosiaalityön koulutuskomitean mietinnössä (1972, 12) on korostettu sosiaalityön sisältöä määrittävinä tekijöinä ihmistä ja yhteiskuntaa koskevan teoreettisen tiedon ja sosiaalityön arvojen merkitystä. Teoreettisena tietona Sosiaalityön komitea piti sekä eri tieteenalojen teorioita että sosiaalityön käytännöstä saatua tietoa. Eri tieteenalojen teorioilla viitattiin siihen, että sosiaalityössä

sovelletaan muiden tieteenalojen tuottamaa teoreettista tietoa. Teoreettinen tieto voikin toimia ammatillisen toiminnan perustana erilaisissa konkreettisissa tilanteissa. Sosiaalityön käytännöstä saatua tietoa voi olla myös muunlaista kuin varsinaista teoreettista tietoa. (Raunio 2009, 5-27.)

Sosiaalityön perustana oleva tieto on moninaista ja jännitteistä. Tutkimuksen tuottama tieto on jännitteisessä suhteessa välittömästi käytännön toiminnasta saatuun tietoon. Jännitteitä käytännössä työskenteleville aiheuttaa myös tieteellisen tutkimuksen vaatimus reflektiivisen ja vuorovaikutteisen tiedonmuodostuksen omaksumisesta. (Raunio 2009, 121).

Ammatilliselle toiminnalle merkityksellistä tietoa on monentyyppistä. Erilaiset tiedon lajit muodostavat yhdessä perustan ammatilliselle tiedolle. Ammatillinen tieto on teoriasta, tutkimuksesta ja käytännöstä peräisin olevaa kasautunutta informaatiota tai ymmärrystä. Tietoa arvioidaan sosiaalityössä toiminnan kannalta; miten tulisi toimia, jotta toimittaisiin asiakkaan kannalta hyvin tai oikein. Sosiaalityössä arvot ja etiikka eivät perustele tiedon tuottamista todellisuudesta vaan todellisuuteen suuntautuvaa toimintaa. (Raunio 2009, 121–123.)

Sosiaalityön ammatillisessa ongelmanratkaisussa toimitaan monenlaisen tiedon ohjaamana, ja aina ei ole tarkkaa käsitystä, millaiseen tietoon toimiva ongelmanratkaisu kulloinkin perustuu. Oletuksen mukaan erilaisten tiedon lajien limittyminen koskee ennen muuta kokeneita asiantuntijoita, kokemattomalla erilaiset tiedon lajit eivät ole muodostuneet käytännön kokemuksen kautta toisiinsa nivoutuvaksi kokonaisuudeksi. Sosiaalityöntekijän tulisi periaatteessa tiedostaa erilaiset tiedolliset ohjausperusteet ja mahdolliset ristiriitaiset vaatimukset organisaatioista, tutkimuksesta ja käytännön kokemuksesta ohjautuvan toiminnan välillä. (Raunio 2009, 125.)

Sosiaalityössä tutkimusten tuottamaa tietoa käytetään ajattelemisen aineksena ja uusien ideoiden lähteenä, se edistää sosiaalityön eri puolien ymmärtämistä uudella ja kehittyneemmällä tavalla. Tutkimusten tuottamat teoriat, käsitteet ja tulokset antavat perustaa oman työn ja

sosiaalityöntekijän omien kokemusten refleктоimiselle. Tutkitusta teoriasta ja tiedosta valitaan sellainen, joka mahdollistaa ammatillisen toiminnan tavoitteiden saavuttamisen ja lisää sosiaalityön todellisuutta koskevaa ymmärrystä. Sosiaalityössä kokemustiedon on sanottu olevan ensisijaista, sillä tutkimukseen perustuvat teoriat saavat merkityksensä kokemukseen perustuvan tiedon yhteydessä. (Raunio 2009, 128–131.)

3 SOSIAALINEN VUOROVAIKUTUS

Sosiaalinen vuorovaikutus on sosiaalipsykologian ydinilmiö. Vuorovaikutus on tärkeimpiä jokapäiväiseen elämäämme ja elämänlaatuamme vaikuttavia tekijöitä. Vuorovaikutuksen merkitys korostuu varsinkin sosiaalialalla, jossa vuorovaikutuksen toisena osapuolena on hoitoa tai muunlaista apua tarvitseva ihminen. (Ojala & Uutela 1993, 5.)

Kauppilan (2000) mukaan sosiaalisella vuorovaikutuksella (social interaction) tarkoitetaan ihmisten välistä toimintaa erilaisissa ympäristöissä. Sosiaaliset ärsykkeet kasvattavat ja kehittävät meistä ihmisyyhteisön jäseniä. Ihmisen kehittymistä yhteiskunnan jäseneksi myös sosiaalisilta taidoiltaan kutsutaan sosialisatioprosessiksi, joka alkaa jo varhain lapsuudessa. Sosialisatioprosessin yhteydessä opitaan yhteiskunnan arvoista ja normeista lähtevät käyttäytymissäännöt ja toimintatavat. Perhe, koulu ja ystävät ovat vuorovaikutuksen opettajina erittäin tärkeällä sijalla. Sosiaaliseen vuorovaikutukseen kuuluvat myös käsitteet sosiaaliset suhteet ja sosiaaliset taidot. Sosiaalisilla suhteilla tarkoitetaan sosiaalisen vuorovaikutuksen luonnetta ja erilaisia laadullisia piirteitä. Käsite sosiaaliset taidot kuuluu osana sosiaalisen kompetenssin alueeseen, joka sisältää myös joukon ihmisen sopeutumiseen liittyviä taitoja. Sosiaaliset taidot käsittävät varsin laajasti tiettyjä vuorovaikutuksen muotoja. Onnistunut sosiaalinen vuorovaikutus edellyttää toisten odotusten ymmärtämistä. Sosiaalinen taito tai sosiaalinen älykkyys on ihmisen hankkima opittu kyky, joka on sisäistynyt ihmisen persoonallisuuteen. Sosiaalinen älykkyys sai kehittyessään positiivisia vuorovaikutuksellisia muotoja. Ihmisen

vuorovaikutustaidot perustuvatkin aivojen kehittyneisyyteen. (Kauppila 2000, 19–21.)

Hyvä sosiaalinen vuorovaikutus on tehokasta ja päämääriin pyrkivää sekä yhteistyösuhteita säilyttävää. Taitaviksi sosiaalisiksi taidoiksi voidaan katsoa sellainen toiminta, jossa ihmisten välillä säilyy hyvä yhteistyön henki. Samalla saavutetaan positiivisia tuloksia ja vuorovaikutus johtaa tehokkaasti positiivisiin seurauksiin. Hyvään vuorovaikutukseen kuuluu positiivinen sosiaalinen kontakti, jonka syntymisen edellytyksenä on, että toinen henkilö tulkitsee toisen kontaktipyrkimyksen tai viestin myönteiseksi. Sosiaalisen kontaktin syntymiseen liittyvät aikaisemmat ihmissuhdetilanteista saadut kokemukset ja syntyneet sisäistyneet mallit, eräänlaiset sosiaalisten tilanteiden edustukset eli representaatiot. Lisäksi hyvään vuorovaikutukseen kuuluu keskinäistä luottamusta, hyväksyntää, avoimuutta, rehellisyyttä sekä ymmärrystä. (Kauppila 2000, 70.) Toisen ihmisen ymmärtäminen ja rakentavaan vuorovaikutuksen aikaansaaminen edellyttävät kykyä eläytyä hänen tilanteeseensa ja ajattelutapaansa. (Ojala & Uutela 1993, 74.)

Vuorovaikutuksen laadulla on keskeinen merkitys sekä ihmisen käsitykselle itsestään että hänen käyttäytymiselleen vuorovaikutuksessa. Myönteinen vuorovaikutus ylläpitää ja parantaa itseluottamusta. Itsetunnon kohentuminen vastaavasti heijastuu takaisin toisiin ihmisiin entistä rakentavampana vuorovaikutuksena. Itsetunto ilmaisee, minkä verran ihminen pitää itsestään, kun taas minäkuva osoittaa, mitä ihminen tietää itsestään. Minäkuva muuttuu läpi elämän, mutta vankalla pohjalla oleva itseluottamus luo käyttäytymiseen pysyvyyttä. Ihmisen selkeä identiteetti on yhteydessä itseohjautuvuuteen sekä avoimuuteen ja kykyyn hyväksyä uusia ihmisiä ja ajatuksia sekä mukautua uusiin tilanteisiin. Ihminen pyrkii pitämään yllä sisäistä tasapainoaan ottamalla vastaan ensisijaisesti sellaista palautetta itsestään, joka vastaa hänen jo luomaansa minäkuvaa. Kun ihmisen käsitys itsestään on myönteinen, ja hän luottaa omiin kykyihinsä, ihminen panee merkille ennen kaikkea myönteiset kokemukset ja onnistumiset. Tällöin ihminen suhtautuu myös kriittisesti toisilta saamaansa palautteeseen ja kykenee puolustamaan omia käsityksiään. Varhain

muodostunut positiivinen kuva itsestä käynnistää aikanaan ihmisenä kehittymisen ja henkisen kasvun prosessin. Hyväksyvä ilmapiiri ja myönteinen vuorovaikutus ilman ehtoja ovat tärkeitä lapsen myönteisen minäkuvan ja hyvän itseluottamuksen kehittymiselle. (Ojala & Uutela 1993, 27–29.)

Perhe on ihmisen elämänkaaren ensimmäinen vuorovaikutusareena. Perheen sisäinen vuorovaikutus tapahtuu kahdella tasolla: vanhempien keskinäisessä parisuhteessa ja vanhempien ja lasten välillä. Tasot eivät ole toisistaan irrallisia, hyvin toimiva parisuhde lisää kykyä onnistuneeseen vuorovaikutukseen vanhempi ja lapsi –suhteessa. Lapsen minäkuvan ja itseluottamuksen kehittyminen riippuu ensisijaisesti vanhempien henkisestä kypsyydestä ja perheen sisäisestä vuorovaikutuksesta. Vanhempien ja lapsen välinen vuorovaikutus luo pohjan lapsen minäkuvan ja itseluottamuksen kehitykselle. Lapsi on riippuvainen vanhemmistaan. Vanhemmalla on pääasiallinen vastuu vuorovaikutuksesta vanhempi ja lapsi –suhteessa, koska vanhemmalla on enemmän valtaa kuin lapsella. (Ojala & Uutela 1993, 111–122.)

4 VARHAINEN VUOROVAIKUTUSSUHDE

Syntymästään lähtien lapsi kykenee biologisten, kognitiivisten, kommunikatiivisten, emotionaalisten ja sosiaalisten sekä toiminnallisesti jäsenyneiden taitojensa avulla etsimään aktiivisesti vuorovaikutusta ja säätämään omaa käyttäytymistään vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa (Zeanah, Boris & Larrieu 1997, 165–178). Vuorovaikutus vanhemman kanssa on lapselle henkiinjäämisen edellytys sekä perustarpeiden tyydytyksen lähde (Puura 2013). Toistuva ja jatkuva vuorovaikutus vauvan ja vanhemman välillä merkitsee ihmissuhteen kehittymistä. Tämä suhde on pohjana kaikille myöhemmille ihmissuhteille. (Mäntymaa & Tamminen 1999, 2447.) Vuorovaikutussuhteessa syntyvät sosiaaliset taidot, ja siinä välitetään kulttuuria mm. siitä mikä on pienen lapsen merkitys. Lisäksi vuorovaikutus vanhemman kanssa toimii lapselle kehitysympäristönä sekä arvojen ja strategioiden mallina. (Puura 2013.)

Vuorovaikutussuhteessa vanhemman tehtävä on vietellä lapsi elämään auttamalla häntä löytämään elämisen muodot. Vanhempi rakentaa mielikuviansa kautta lapsen psyykkistä tilaa ja lapsen tulevaisuutta. Kokemuksellisen jakamisen ja vuorovaikutuksen kautta lapsi oppii ymmärtämään itseään paremmin, ja hänessä vahvistuu käsitys, että on vanhemman mielessä ja vanhemman mielikuvissa. Ollakseen olemassa itselleen, lapsen on ensin oltava olemassa vanhemmalle ja kuljettava tämän mielessä. (Sinkkonen 2001, 54–56.)

Aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa on oleellista, että aikuinen tavoittaa lapsen todellista kehitysvaihetta, kykenee ennakoimaan seuraavaa kehityskaskelta sekä jäsentää kehitystehtävää siten, että lapsi voi sen ratkaista. Lisäksi on tärkeää, että aikuinen hyväksyy lapsen hetkellisen taantumisen. Kun aikuinen toimii tällaisessa hetkessä, johon sisältyy kehityksen edellinen ja seuraava vaihe, tarvitaan aikuiselta aikaa, uteliaisuutta ja kiinnostusta. Lapsen mielen täytyy siis olla aikuisen mielessä eli aikuinen kiinnostuu siitä, mitä lapsen käyttäytymisen taustalla on. (Kanninen & Sigfrids 2012, 59–60.)

4.1 Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys aivojen kehittymiselle

Vanhemman ja lapsen välisessä varhaisessa vuorovaikutuksessa lapsen aivot kehittyvät ja varhainen vuorovaikutus toimii lapsen kehitysympäristönä (Puura 2013). Varhainen vuorovaikutus muovaa ruumiintoimintojamme, tunnekokemuksiamme ja toimintatapojamme. Lapsen ensimmäiset ikävuodet ovat merkittäviä, koska ruumiin järjestelmät ja erityisesti aivot ovat vielä muotoutumassa. Aivotutkimukset ja niin sanottu sosiaalinen neurotiede osoittavat, kuinka merkittävällä tavalla lapsen aivot muovautuvat vuorovaikutuksessa ja mukautuvat tärkeimpien ihmissuhteiden tunneilmapiirissä. (Kanninen & Sigfrids 2012, 27.) Lapsen kehityksen suurimmat muutokset eli uudelleenorganisointivaiheet tapahtuvat lapsen kolmen ensimmäisen ikävuoden aikana. Tänä aikana tapahtuvissa kehitystasohyppäyksissä tapahtuu huomattavia laadullisia muutoksia lapsen

biologiassa, kognitiivisissa ja vuorovaikutuksellisissa ominaisuuksissa sekä tunteissa. (Mäntymaa & Tamminen 1999, 2447.)

Emotionaalista vuorovaikutusta tapahtuu ihmisen oikean aivopuoliskon limbisessä järjestelmässä. Alkeellisin limbisen järjestelmän säätelymuoto on mantelitulake, joka toimii heti vauvan syntymän jälkeen. Mantelitulake työstää voimakkaita ja kokonaisvaltaisesti ulkopuolelta tulevia ärsykeitä, kuten hajuaistimuksia. Mantelitulakkeen muistin avulla vauva mm. tunnistaa oman äidin maidon tuoksun. Mantelitulake on välttämätön pelon tunnistamisessa ja sen ilmaisemisessa. (Sinkkonen 2001, 72–74.)

Seuraavaksi vauvalla säätelymuodoista kehittyy pihtipoimu, mikä tunnistaa jo mutkikkaampia sosiaalisia ärsykeitä, yhteisiä mielihyvän kokemuksia sekä myös eroahdistusta. Lapsen ensimmäisinä kuukausina vauvat reagoivat yhtä tyytyväisesti kaikkiin hellävaraisesti lähestyviin ihmisiin. Myöhemmin läheiset ja tutut ihmiset ovat erityisessä asemassa ja vauva vierastaa useimpia muita. Pihtipoimun etuosan kypsyminen on edennyt riittävälle tasolle. (Sinkkonen 2001, 72–73.)

Pihtipoimun kypsymisen jälkeen vauvan säätelyjärjestelmässä kypsyy orbifrontaalinen aivokuori. Vauva ja hoivaaja ovat yhteydessä toisiinsa tiedostamattomalla eli ei-kielellisellä tasolla ja heidän oikeat aivopuoliskonsa kommunikoivat keskenään. Vuorovaikutuksessa osapuolten reaktioiden riittävä keskinäinen synkronointi ja tyydyttävät vuorovaikutuskokemukset ovat välttämättömiä vauvan oikeanpuoleisen orbifrontaalisen kuorikerroksen kehitykselle. Tämän aivoalueen kriittinen kehitysvaihe osuu ensimmäisen elinvuoden loppupuolelle. Orbifrontaalinen kuorikerros säätelee huomiokykyä ja tarkkaavaisuutta, ja se on tekemisissä sosiaalisen sopeutumisen, vastuuntunnon, mielialojen ja impulssien hallinnan kanssa. Siellä sijaitsee myös ihmisen ei-kielellinen affektisanasto eli välineistö kasvonilmeiden, eleiden ja äänenpainojen tunnesisältöjen hahmottamiseen eli orbifrontaalinen aivokuori säätelee emotionaaliin tapahtumiin liittyviä autonomisen hermoston reaktioita, lisäksi sinne on varastoitunut ihmisen ei-kielellinen ydinitse eli self. Orbifrontaalinen aivokuori on erikoistunut toimimaan stressitilanteissa, koska sinne on

talletettu kiintymyssuhteen työskentelymalli, joka pitää sisällään tunteiden hallinnan strategiat. (Sinkkonen 2004, 1870.)

Monitieteinen lähestymistapa on tuonut valtavasti uutta tietoa aivojen varhaiskehityksen ja vuorovaikutuksen välisistä yhteyksistä. Löydökset auttavat ymmärtämään sekä ihmisaivojen joustavuutta että niiden haavoittuvuutta. Lapsen varhaisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvista laiminlyönneistä voi olla seurauksena biologisia vaikutuksia, jotka häiritsevät kehityksessä olevan keskushermoston rakentumista ja saattavat aiheuttaa jonkinlaisen miniaivovaurion. Kaltoin kohdellusta vauvasta varttuu empatiakyvytön, aggressiivinen ja impulsiivinen aikuinen. (Sinkkonen 1998, 105.)

Schoren (2003) mukaan kiintymyssuhdeteoria on teoria säätelystä (Sinkkonen 2004, 1870). Aivojen kehityksen ja tunteiden sekä käyttäytymisen säätelyn näkökulmasta vauvan ja hoivaajan vuorovaikutuksessa avainasemaan nousee hoivaajan sensitiivisyys eli kyky virittäytyä tunnistamaan lapsen tarpeet ja vastata niihin asianmukaisesti ja oikeaan aikaan (Sinkkonen 2004, 1870). Mikäli vanhempi ei säätele lapsen tunteita, lapselle ei välity kokemusta siitä, miten omia tunnetiloja muokataan ja säädellään ja miten tasapainoa ylläpidetään. Sen sijaan lapsi yrittää tukahduttaa kiintymystään ja tunteitaan kuitenkin siinä onnistumatta. Tästä mm. seuraa lapsen mielessä ajatuksia riittämättömyydestä ja voimakkaiden tunteiden pelkoa. (Kanninen & Sigfrids 2012, 33.)

5 KIINTYMYSSUHDETEORIA

Kiintymyssuhdeteorian (attachment theory) takana on englantilainen psykiatri John Bowlby (1907-1990). Bowlby piti uransa aikana vallalla ollutta psykoanalyysia epätieteellisenä, vaikka itse olikin ollut mm. psykoanalytikko Melanie Kleinin ohjauksessa ja koki itsensä elämänsä loppuun saakka psykoanalytikkona. Bowlbyn kiintymyssuhdeterapia sai tukea Konrad Lorenzin leimautumisteoriasta. Bowlbyn mukaan ihminenkin leimautuu eli pyrkii pysyttelemään toista ihmistä lähellä ja kärsii

joutuessaan liian varhain eroon hoivaajasta. Bowlby oli jo vuonna 1944 kirjoittanut artikkelin, jonka mukaan nuorisorikollisten ongelmiin löytyi syy äidistä eroon joutumisesta. Bowlby oli myös aikaisemmin tehnyt elokuvan James Robertsonin kanssa 2-vuotiaasta työstä, joka joutui eroon äidistään. Elokuvassa tyttö joutui lastenkotiin, ja aluksi hän protestoi ja vetosi, sitten suri, vetäytyi itseensä ja muuttui lopulta apaattiseksi. Elokuvalla on sanottu olevan vaikutusta seuraavien vuosikymmenten sairaaloiden lastenosastojen vierailukäytäntöihin. (Sinkkonen 2001, 21–25.)

Psykologi Mary Ainsworth tutki Bowlbyn näkemysten kautta äidin ja lapsen välistä vuorovaikutusta Ugandassa ja Baltimoressa. Ainsworthin havaintojen pohjalta syntyi vieras tilanne -tutkimusmenetelmä, jonka avulla vuoden vanhan lapsen kiintymyssuhteen laatu voidaan määrittää. (Sinkkonen 2001, 25.) Vieras tilanne -menetelmässä lapsi kokee noin 20 minuutin aikana kaksi stressaavaa tilannetta. Äiti ja lapsi tulevat tutkimuhuoneeseen, jossa heitä odottaa heille entuudestaan tuntematon aikuinen. Äiti ja paikalla oleva aikuinen keskustelevat aluksi keskenään, ja näin lapsi voi pikaisesti äidin kanssa tutustua tuntemattomaan aikuiseen. Tämän jälkeen äiti poistuu huoneesta ja jättää lapsen kahden huoneessa olevan aikuisen kanssa. Toisella kerralla lapsi jää huoneeseen täysin yksin. Lapsi on erossa äidistään kummallakin kerralla noin kolmen minuutin ajan. Vieras tilanne -menetelmällä kiintymyssuhteen laatua arvioidaan sen perusteella, miten lapsi käyttäytyy erotilanteissa ja päästessään taas äidin lähelle. (Sinkkonen 2004, 1868–1869.)

Baltimoressa vuonna 1978 tehdyissä tutkimuksissa Mary Ainsworth tutki 26 vauvan ja äidin välistä vuorovaikutusta. Tutkimusryhmästä löytyi kolme eri tavoin toimivaa äitien ja vauvojen ryhmää, jonka perusteella syntyi kolme kiintymyssuhdekategoriaa. A-ryhmässä olivat lapset, jotka suhtautuivat äidin lähtöön tyynesti. Lapset eivät menneet äidin perään eivätkä itkeneet. Äidin paluuseen lapset suhtautuivat myös tyynesti hilliten tunnekuohunsa. B-ryhmän lapset olivat tunteikkaampia, äidin lähtö aiheutti itkua ja lapset yrittivät lähteä äidin perään. Äidin palatessa lapset osoittivat loukkaantumistaan, mutta menivät äidin luokse, haluten syliin. B-ryhmän lapset saattoivat hakea paikalla olevasta aikuisesta läheisyyttä, mutta

osoittivat kaipaavansa äitiään. C-ryhmän lapset olivat kaikkein tunnepitoisimpia ja heidän ei ollut hyvä olla äidin lähellä, mutta he eivät kestäneet myöskään eroa äidistä. Äidin paluu ei auttanut lasta rauhoittumaan, vaan tilanne saattoi jatkua rauhattomana. (Sinkkonen 2001, 42–43.)

Tutkimusten perusteella kiintymyssuhdekategorioista yksi arvioitiin turvalliseksi ja kaksi turvattomaksi. Turvattomat kiintymyssuhteet jaettiin välttävään kiintymyssuhteeseen (A-ryhmä) ja ristiriitaiseen kiintymyssuhteeseen (C-ryhmä). Aluksi Mary Ainsworth oletti, että ensimmäisen ryhmän eli A-ryhmän rauhalliset lapset olivat parhaiten kehittyneitä, koska he suhtautuivat eroon kypsästi. Myöhemmin kuitenkin huomattiin, että rauhalliset A-ryhmän lapset tuntevat eroahdistusta, mutta eivät tuo tunteitaan vuorovaikutukseen. (Sinkkonen 2001, 42–43.)

5.1. Turvallinen kiintymyssuhde

Turvallisesti kiintynyt lapsi (B-ryhmän edustaja) on elänyt aikuisen kanssa vuorovaikutussuhteessa, jossa asiat ovat tapahtuneet johdonmukaisesti ja tunteiden ilmaiseminen on johtanut hoivaajan myötätuntoiseen lähestymiseen ja siitä seuraavaan huojennukseen. Turvallisesti kiinnittyneet lapset osaavat käyttää ihmissuhteissaan sekä järkeä että tunnetta. (Sinkkonen 2004, 1867.)

Turvallisesti kiinnittynyt lapsi tuo vuorovaikutukseen kaikki tunteensa, kielteisetkin, ja hän on saanut hoivaa ja lohdutusta ollessaan pettynyt ja vihainen. Turvallisesti kiinnittynyt lapsi on voinut luottaa hoivaajan saatavilla oloon ja ennakoivaan käytökseen. (Sinkkonen 2001, 44.)

Turvallinen kiintymys ennustaa lapselle parempaa kykyä tunnistaa ja ilmaista tunteita, hyvää itsesäätelykykyä, hyviä sosiaalisia valmiuksia, parempaa kykyä toipua stressitekijöistä sekä vähemmän haasteellista käyttäytymistä (Kanninen & Sigfrids 2012, 35).

5.2 Välttelevä kiintymyssuhde

Välttelevästi kiinnittyneen lapsen (A-ryhmän edustaja) kokemus on, että hoivaajaan voi luottaa, mutta hoivaajan ei kannata vedota tunteilla. Välttelevässä kiintymyssuhteessa hoivaaja ei kannusta lasta tulemaan lähelleen eikä hän koe erityistä mielihyvää ollessaan fyysisesti kontaktissa lapseen. Yhteiset leikit lapsen ja hoivaajan välillä ovat usein enemmän opettavaisia kuin leikkisiä, ja ilo syntyykin oppimisesta eikä leikkiin liittyvistä tunnekuohuista. (Sinkkonen 2001, 44–45.)

Välttelevästi kiinnittynyt lapsi voi olla ulospäin näennäisen reipas ja pärjäävä, vaikka sisäisesti kokeekin olonsa turvattomaksi. Lapsi voi ”tuntosarvet pystyssä” mukauttaa oman toimintansa täysin aikuisen pienimmänkin mielenliikkeen mukaisesti. Kehityksellisesti lapsella on suuri riski jäädä etäiseksi omista tuntemuksistaan niin mielen kuin kehon tasolla. Lapsi saattaa kasvaa aikuiseksi uskoen, ettei hänellä oikeastaan pitäisi olla tunteita, koska kukaan ei näytä olevan niistä kiinnostunut. (Kanninen & Sigfrids 2012, 33.)

5.3 Ristiriitainen kiintymyssuhde

Ristiriitaisesti kiinnittyneellä lapsella (C-ryhmän edustaja) on kokemus hoivaajasta, joka on ailahtelevainen, impulsiivinen ja epäjohdonmukainen. Lapsi ei voi myöskään luottaa kognitiivisiin havaintoihinsa hoivaajan saatavuudesta. Koska lapsi ei voi tietää, mitä hoivaaja aikoo tehdä seuraavaksi, varmin keino on saada aikuinen reagoimaan vaatimalla ja kiukuttelemalla eli turvautua kielteisten tunteiden sävyttämään strategiaan. Näin lapsi pakottaa hoivaajan reagoimaan ja tulemaan lähelleen. (Sinkkonen 2001, 44–45.)

Ristiriitaisesti kiintyneen lapsen mieli ei rauhoitu leikkiin ja ympäristön tutkimiseen, vaan kiintymyssysteemi on jatkuvasti virittäytynyt. Lapsella on puutteellinen käsitys omasta itsestään, puutteellisuutta erilaisissa

itsesääätelyn ongelmissa sekä oppimisvaikeuksia. (Kanninen & Sigrids 2012, 34.)

5.4 Organisoimaton kiintymyssuhde

Organisoimaton kiintymyssuhde (kirjainsymboli D) löytyi muita kategorioita hieman myöhemmin. Organisoitumattomasti kiinnittynyt lapsi on saanut kokemuksen hoivaajasta, joka onkin turvan sijaan ajoittain vaarallinen. Tällä tavalla kiinnittynyt lapsi käyttäytyy vieras tilante-tutkimuksessa hämmentävästi ja erittäin poikkeavasti. Lapsi on pohjimmiltaan varuillaan, ahdistunut ja stressaantunut vanhempansa seurassa. Stressitilanteessa lapsella saattaa esiintyä stereotyyppisiä liikkeitä ja tuskaisia irvistyksiä. Lapsi on mahdottoman tilanteen edessä silloin, kun hän tarvitsisi hoivaajaa, mutta pelkkääkin mennä hoivaajan lähelle. Tällaisessa tilanteessa lapsi kuormittuu ja saattaa jähmettyä eikä pysty tekemään mitään. Tällä kiintymyssuhdekategoriolla on vahvat yhteydet mielenterveyden ongelmiin. Organisoitumattomasti kiinnittynyt lapsi saattaa mm. ahdistavassa tilanteessa turvautua dissosiaatioon, jossa hän katoaa omaan maailmaansa. (Sinkkonen 2001, 59–61.)

5.5 Reaktiivinen kiintymyssuhdehäiriö (RAD)

On olemassa myös joukko lapsia, joilla ei ole syntynyt spesifistä kiintymyssuhdetta keneenkään hoivaajaan. Nämä lapset ovat kokeneet äärimmäistä deprivatiota ja lukuisia hylkäämiskokemuksia. Tästä häiriöstä on kaksi muotoa, estoton ja estynyt. Estottomassa muodossa lapsi suhteutuu valikoimattoman sosiaalisesti aivan tuntemattomiin ihmisiin ja estyneessä muodossa lapsi vetäytyy kontaktien ulottumattomiin. (Sinkkonen 2004, 1868.)

5.6 Vanhemmuus ja kiintymyssuhde

Kiintymyssuhde lapsen ja vanhemman välille syntyy toistuvien vuorovaikutustilanteiden tuloksena. Vanhempi seuraa lapsen reaktiota, sopeuttaa omat reaktionsa ja säätelee lapsen kokemuksia ja tunnetiloja. Kiintymyssuhteen laatu riippuu vanhemman ja lapsen ominaisuuksista, vanhemman omista kokemuksista ja perheen elämäntilanteesta. Se, mitä vanhemman ja lapsen välisissä vuorovaikutussuhteissa tapahtuu, mallittaa sitä, mitä ihmissuhteissa myöhemmin haetaan ja koetaan. (Puura 2013.)

Pienen lapsen kiintymyssuhteen turvallisuus ja turvattomuus perustuu turvallisuuden ja läheisyyden tarpeisiin sekä siihen, miten aikuinen ottaa vastaan lapsen tunteita. Lapsella saattaa olla useampia kiintymyssuhteita, joiden välillä vallitsee hierarkia eli yksi kiintymyssuhde on muita tärkeämpi. Mikäli kiintymyssuhteet ovat samanarvoisia, lapsi valitsee sen aikuisen, joka on lähimpänä ja luotettavin. Perheessä lapselle syntyy kiintymyssuhde sekä äitiin että isään, ja ne voivat olla myös erilaiset. (Sinkkonen 2001, 49–51.) Vanhempien erilaiset kiintymyssuhteet voivat kuitenkin tasapainottaa toisiaan. Vanhempien representaatiot toisistaan heijastuvat lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. (Sinkkonen 2004, 1870.)

Kiintymyssuhdemallilla on myös taipumusta siirtyä sukupolvelta seuraavalle. Tasapainoisilla aikuisilla on useimmiten turvallisesti kiinnittyneitä lapsia. Kun olosuhteet ovat vielä suotuisat, työskentelymallit pysyvät muuttumattomina. Riskiperheissä samanlaista jatkumoa ei ole havaittu, vaan kiintymyssuhteiden muutokset on havaittu tapahtuvan enemmän turvattomaan suuntaan. (Sinkkonen 2004, 1870.)

Kun vanhemmat vastaavat vauvan viesteihin, he osallistuvat moniin tärkeisiin biologisiin prosesseihin. Vanhemmat auttavat vauvan hermojärjestelmää kypsyään siten, ettei se rasitu liikaa. Vauvan kemikaaliset polut voivat rakentua kohtuulliselle tasolle ja vankka vastustuskyky sekä terve stressivaje rakentuvat. Vanhemmat auttavat, vastatessaan vauvan viesteihin, rakentamaan etuotsalohkon aivokuorta ja lapsen kykyä pitää mielessä asioita, pohtia tunteita ja rajoittamaan

yllykkeitä. Kaikki tämä vaikuttaa olennaisesti lapsen kykyyn käyttäytyä sosiaalisesti. (Gerhardt 2007, 234.)

Traumat ja kiintymyssuhdemallit kietoutuvat toisiinsa. Kun lapsi joutuu pois tolaltaan tai kohtaa trauman, hakeutuu hän kiintymyskohteen luo hakemaan läheisyyttä ja turvaa. Jos hoivaaja itse aiheuttaa omalla toiminnallaan lapselle traumoja, hänen kykynsä auttaa lasta niistä selviämisessä ei ole kovin hyvä. Lapsi jää oman onnensa nojaan, selviytymään omillaan, vähäisillä tiedollisilla ja emotionaalisilla valmiuksilla. Hoivaaja ei auta lasta jäsentämään käsityksiä ja mielikuvia tapahtumista eikä lapsi tajua syitä ja seurauksia eikä tapahtumien järjestystä. Näin ollen trauman käsittely jää puutteelliseksi ja keskeneräiseksi. Kaltoin kohdeltu ja laiminlyöty lapsi joutuu ponnistelemaan siedettävän sisäisen tasapainon löytämiseksi, eikä hänellä riitä energiaa suuntautua ulkomaailmaan. Traumoja kokenut lapsi tarvitsee eläytyvän, refleктоivan aikuisen lähelleen, jotta hänen selviytymismahdollisuutensa paranevat merkittävästi. (Sinkkonen 2001, 60–63.)

Murrosiässä nuoren tehtävä on saada integroitua toisiinsa siihenastinen psyykkinen kehitys ja uusi, seksuaalinen ruumis. Jos tämä ei onnistu, nuori joutuu syvän hämmennyksen ja kaaoksen valtaan. Nuoret tarvitsevat lähelleen aikuisia, jotka eivät hylkää heitä. Murrosikäinen nuori itsenäistyy uhmaikäisen tapaan kiintymyssuhdekontekstissa turvallisten ja rakastavien aikuisten antamassa suojassa. Itsenäistyminen ei merkitse näiden siteiden katkeamista. Turvallisesti varhaislapsuudessa kiintyneiden nuorten itsenäistyminen on helpompaa ja mutkattomampaa kuin turvattomasti kiinnittyneiden. (Sinkkonen 201, 85.) Johtopäätöksenä voidaankin todeta, että kiinnitettäessä huomiota vauvaperheen hyvinvointiin vaikutetaan myös murrosikäisen lapsiperheen hyvinvointiin.

Kiintymyssuhdeteorian tärkein anti Sinkkosen (2001) mukaan on se, että lapsi tarvitsee oikeaa tietoa ja oikeaa tunnetta. Oikea tieto ja oikea tunne merkitsevät eri-ikäisille lapsille kovin erilaisia asioita ja tuottavat vanhemmille erilaisia haasteita. (Sinkkonen 2001, 101.)

6 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA

Jouppila (2007) on Pro gradu –tutkielmassaan tarkastellut lapsen kiintymyksen ilmenemistä käytännön lastensuojelutyössä. Tutkimuksessa Jouppila on haastatellut kokeneita lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, jotka ovat pyrkineet tavoittamaan kiintymystä lastensuojelun käytännöistä. Tutkimuksen tavoitteena on ollut tehdä näkyväksi niitä lastensuojelunprosessin tilanteita, joissa lapsen kiintymyssuhteet voidaan ja on tärkeä huomioida. Lisäksi tavoitteena on ollut tuottaa tietoa lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiantuntijuudesta lapsen kiintymyssuhteen arvioimisessa ja tukemisessa. (Jouppila, 2007.)

Jouppilan (2007) mukaan lapsen kiintymystä on vaikea erottaa lastensuojelun kokonaisuudesta, ja kiintymys on lastensuojelun työn sisältöalueena niin uusi, että sen merkitys on lastensuojelun näkökulmasta vasta hahmottumassa. Sisällöllisesti kiintymys on osa päivittäistä lastensuojelutyötä, ja lastensuojeluprosessissa voidaan huomioida ja tukea lapsen kiintymystä monin tavoin. Lastensuojelutyön perustehtävä kietoutuu lapsen kiintymyksen tukemiseen, mutta sosiaalityölle tyypilliseen tapaan orientaatioon kuuluu kokonaisvaltaisen tilannearvion tekeminen, mistä kiintymys on vain pieni osa-alue. Tutkimuksen tulosten mukaan sosiaalityöntekijän kiintymyksen asiantuntijuus perustuu pääasiassa ammatilliseen lisäkoulutukseen ja laaja-alaiseen arjen vuorovaikutussuhteiden havainnointikykyyn sekä yleiseen lapsen edun ymmärtämiseen. Täsmällisemmät kiintymyssuhteen arvioinnit pyydetään muilta lapsuuden ja lapsen kehityksen asiantuntijoilta. (Jouppila 2007, 78–79.)

Manninen on väitöskirjassaan (2013) tutkinut koulukotiin sijoitettujen nuorten psykiatrista oirekuvaa, sekä sitä, voiko psykologisten tekijöiden perusteella ennustaa myöhempää epäsuotuisaa kehitystä, nostaen näin esille nuorten kehityksellisiä tarpeita ja varhaisen vuorovaikutuksen merkitystä lasten kehitykselle lastensuojelussa. Tutkimukseen osallistuneet nuoret ovat kulkeneet aikansa ”lastensuojelunkujaa” eli heillä on takanaan useampia lastensuojelun tukitoimia ja sijoituksia. Lähes jokaisen koulukotiin

sijoitetun nuoren historiassa on antisosiaalista käyttäytymistä eli yhteiskunnan sääntöjen, yleisten normien ja muiden ihmisten oikeuksien huomiotta jättämistä. Tutkimuksessa tulee esille, että viimeaikaisten tutkimusten perusteella vakavan antisosiaalisen käyttäytymisen takana voi olla aivojen kehityksen häiriö ja antisosiaalisella ihmisellä on osoitettu olevan lapsuusiästä alkaen suhteellisen pysyviä neuropsykologisia puutoksia ja poikkeavia persoonallisuuden piirteitä. (Manninen 2013, 17–18. .)

Manninen (2013) tuo esille, että koulukotinuorilla mielenterveyden häiriöt ovat yleisiä ja heillä on huomattavan paljon psykiatrisia oireita. Lisäksi kielellinen suoriutumistaso sekä neuropsykologinen suoriutuminen on merkittävästi samanikäistä yleisväestöä heikompaa. Monella koulukotiin sijoitetulla nuorella oli merkittäviä vaikeuksia omien tunteiden käsittelyssä. Tulosten perusteella käytösoireisten poikien heikko kielellinen suoriutuminen ennustaa parhaiten sekä myöhempää rikollisuutta yleensä että väkivaltarikollisuutta. Tutkimuksen mukaan koulukotiin sijoitetuilla nuorilla on huomattava psykiatrisen sairastumisen riski sekä tavanomaista suurempi alttius antisosiaaliseen elämäntapaan. (Manninen 2013, 17–23.)

Koulukotisijoitukseen johtaneista yhteisistä tekijöistä merkittävimmät ongelmat liittyvät käyttäytymisen ongelmiin, sekä koulussa että sen ulkopuolella. Käytöshäiriöiden kehittymiseen liittyy useampi riskitekijä, eikä mikään niistä yksin riitä selittämään käytöshäiriöiden kehittymistä. Manninen (2013) on maininnut ympäristön riskeissä mm. vanhempien heikon ohjauksen ja vanhempien kylmän asenteen. Riskien kasautuminen altistaa edelleen toisille riskeille. Esimerkiksi neuropsykologiset puutokset vaikuttavat sekä yksilö- että ympäristötasolla (Manninen 2013, 32–34.)

Manninen (2013, 8) heittää lastensuojelun sijaishuollolle haasteen, kun hän toteaa: ”Tämän tutkimusten tulosten perusteella koulukotiin sijoitettujen nuorten psykiatristen oireiden, tunteiden käsittelyn vaikeuksien sekä neuropsykologisten erityisvaikeuksien tunnistaminen on tärkeää ja ne pitää ottaa huomioon sekä erityisten interventioiden kohdentamisessa että koulukodissa tarjottavan hoidon kokonaisuuden suunnittelussa.”

7 TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAPA, TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämä tutkimus on laadullinen ja empiirinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen kohteena on yleensä ihminen ja ihmisen maailma, joita yhdessä voidaan tarkastella elämismaailmana. Elämismaailma tarkoittaa sitä yleisintä kokonaisuutta, jossa ihmistä yleensä voidaan tarkastella. Elämismaailma on niiden merkitysten kokonaisuus, joka muodostuu sellaisista tutkimuksen kohteista, joita ihmistutkimuksessa tavataan, kuten yksilön, yhteisön, sosiaalisen vuorovaikutuksen, arvotodellisuuden ja yleisesti ihmisten välisten suhteiden kohteista. Yksittäiset tutkimuksen kohteet saavat merkityksensä ja lähtökohtansa elämismaailmasta, ihmisten kokemustodellisuudesta, joka on koko ajan läsnä ja valmiina, yhtä aikaa muuttavana ja muutettavana. Laadullisessa tutkimuksessa elämismaailmaa tarkastellaan merkitysten maailmana, jossa merkitykset ilmenevät ihmisten toimina, päämäärien asettamisina, suunnitelmina, hallinnollisina rakenteina, yhteisöjen toimina ja päämäärinä ja muina vastaavina ihmisistä lähtöisin olevina ja ihmiseen päättyvinä tapahtumina. Mikään elämismaailman ilmiöistä ei ole riippumaton ihmisestä, sillä merkitykset voivat syntyä vain ihmisen kautta. Laadullisessa tutkimuksessa ihminen on sekä tutkimuksen kohteena että tutkijana. (Varto 1992, 23–26.)

Empiirinen tutkimus perustuu kokemukseen tutkimuskohteesta. Tutkimuksen tulokset saadaan tekemällä konkreettisia havaintoja tutkimuskohteesta ja analysoimalla ja mittaamalla niitä. Empiirisen tutkimuksen tutkimusaineisto on tutkimuksen keskiössä ja toimii tutkimuksen tekemisen lähtökohtana. (koppa.jyu.fi, viitattu 21.3.2015.) Empiirisen tutkimuksen analyysissä korostuvat aineiston keräämis- ja analyysimenetelmät. Aineiston keräämis- ja analyysimenetelmien kuvailu antaa lukijalle mahdollisuuden arvioida tutkimusta, ja näin ollen valittu metodi on oleellinen osa tulosten uskottavuutta. Empiirisen tutkimuksen menetelmät on aina argumentoitava. Laadullisessa tutkimuksessa on kyse empiirisen analyysin tavasta tarkastella ja argumentoida havaintoaineistoa. (Tuomi & Sarajarvi 2002, 18–22.)

Tutkimusmenetelmää tarvitaan, jotta tutkimuksen tulokset voidaan erottaa aineistossa olevista havainnoista. Menetelmä koostuu niistä käytännöistä ja operaatioista, joiden avulla tutkija tuottaa havaintoja sekä niistä säännöistä, joiden mukaan näitä havaintoja voi edelleen muokata ja tulkita niin, että voidaan arvioida niiden merkitystä johtolankoina. Metodien tulee olla sopusoinnussa tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen kanssa. Teoreettinen viitekehys määrää sen; millainen aineisto kannattaa kerätä ja millaista menetelmää sen analyysissä käyttää. Jos tutkija haluaa tietää, mitä haastateltavat ajattelevat tutkitusta asiasta, metodin tulee tässä tapauksessa olla sellainen, että se keskittyy haastatteluiden sisältöön eikä muotoon. (Alasuutari 2001, 82–83.)

7.1 Tutkimuksen fenomenologinen lähestymistapa

Fenomenologisessa tieteen perinteessä puhutaan deskriptiivisestä tai kuvailevasta fenomenologiasta, joka pohjautuu saksalaisen filosofin Edmund Husserlin (1859-1938) ajatteluun ja hänen oppilaansa Martin Heideggerin (1899-1976) ymmärtävästä tai tulkitsevasta ilmiön kuvauksesta eli hermeneuttisesta fenomenologiasta. Husserlin (1995) lausuma ”Zu den Sachen selbst” eli ”Paluu asioihin itseensä” viittaa fenomenologisen tutkimuksen tavoitteeseen kuvata asioita ilman tieteen teoreettisia käsitteitä tai kausaalisia selityksiä sekä myös ilman tutkijan arkiajattelun, kulttuurin tai muun opitun mukanaan tuomia ennakkoluuloja eli luonnollista asennetta. ”Absoluuttinen tietous” paljastuu vasta, kun arkiajattelun ja tieteen tulkintatavoista on vapauduttu. Husserlin oppilaan Heideggerin hermeneuttisen ja eksistentisen filosofian näkemyksessä keskeiset avainkäsitteet olivat ymmärtäminen, tulkinta, esiymmärrys ja hermeneuttinen kehä. Situationaalisuus eli elämäntilanteisuus on heideggerilaisen eksistenssifilosofian tuoma lisä fenomenologian käsitykseen ihmisestä. Ihminen on koko elämänsä osa elämäntilannettaan, situaatiota. Kokemukset ymmärretään ihmisen jokapäiväiseen elämään liittyvinä ihmisen taustan, historian ja kokemuksen sosiaalisen kontekstin kautta. (Lukkarinen 2001, 116–119). Tässä tutkimuksessa on jatkossa

tarkoitus keskittyä fenomenologisen filosofian sijaan fenomenologisesti orientoituneen erityistieteen näkökulmaan.

Deskriptiivistä ja hermeneuttista fenomenologiaa sekä filosofiana ja tutkimusmetodinä on kehitelty useaan eri suuntaan ja usein myös yhdisteltykin. Perttula (2006) on jatkanut oman deskriptiiviseen fenomenologiaan perustuvan tutkimusmenetelmänsä kehittämistä hermeneuttisen fenomenologian suuntaan. Hän kuvaa tutkimuksellista näkökulmaansa eksistentiaalisesti fenomenologiaksi, jota voi myös nimittää deskriptiivisyyteen pyrkiväksi hermeneuttiseksi fenomenologiaksi eli deskriptiiviseksi hermeneutiikaksi. (Vuori 2012, 39.) Perttulan mallinnuksessa yhdistetään Amadeo Giorgin fenomenologisen psykologian metodiin Lauri Rauhalan ajatuksia kokemuksesta ja miten kokemus rakentuu. Rauhalan mukaan ihmisen tajunnallinen ja situationaalinen olemisen tapa luovat perustan ihmisen kokemusten kuvaamiselle. Tämän yhdistelmän tuloksena on syntynyt Perttulan idea fenomenologisesta erityistieteestä. Perttulan (2000) mukaan fenomenologinen erityistiede kattaa kaikki kuviteltavissa olevat tieteenalat, jotka tutkivat subjektiivista kokemusta. (Lukkarinen 2001, 124–125.) Tieto siitä, että fenomenologi voi asettaa saman empiirisen kysymyksen minkä tahansa ihmistieteen näkökulmasta, tuki omaa metodin valintaani.

Perttulan fenomenologisen erityistieteen tieteenteorian takana on Rauhalan (1983) holistinen ihmiskäsitys (Perttula 2012, 322). Tämän ihmiskäsityksen mukaan ihminen todellistuu eli tulee olemassa olevaksi kolmessa olemisen perusmuodossa, joita ovat tajunnallisuus, kehollisuus ja situationaalisuus. Tajunnallisuudessa erotetaan psyykinen ja henkinen toimintatapa. Kehollisuus tarkoittaa olemassaoloa orgaanisena tapahtumisena, ja situationaalisuudella tarkoitetaan olemassaoloa suuntautuneena elämäntilanteeseen. Ihmiskäsityksen holistisuus merkitsee, että jokainen näistä olemisen perusmuodoista edellyttää toisensa ollakseen itse olemassa. Mikään olemisen muoto ei ole myöskään toistaan tärkeämpi. (Perttula 1995, 16.)

Fenomenologia pitää tajunnallisen toiminnan ytimenä intentionaalisuutta, joka tarkoittaa tajunnallisuuteen kuuluvaa tapaa suuntautua johonkin, oman toiminnan ulkopuolelle. Kun tajunnallinen toiminta valitsee kohteensa, ihminen kokee elämyksiä. Elämyksissä kohde ilmenee ihmiselle jonakin. Tällöin todellisuus tarkoittaa jotakin eikä ole enää merkityksetön. (Perttula 2005, 116–117.) Situationaalisuus tarkoittaa holistisessa ihmiskäsityksessä ihmisen olemassaoloa suhteina elämäntilanteeseen. Ihmisen kietoutuneisuus maailmaansa osoittaa, että elämäntilanne ei ole ihmisen ulkopuolella, vaan se on yksi tapa toteutua ihmisenä, olla ihminen. Holistinen ihmiskäsitys ymmärtää ihmisen yhteiskunnallisena, kulttuurisena ja sosiaalisena olentona, mutta elämäntilanteen kokonaishahmo on aina yksilöllinen. Se on hänen, tietyn nimettävissä olevan elävän ihmisen elämäntilanne. Näihin ajatuksiin perustuen Perttulan mukaan kokemus on merkityssuhde, jossa jokin elämäntilanteessa oleva tulee kokemuksellisesti ymmärretyksi. Kokemuksen rakenteeseen kuuluukin sekä tajuava subjekti että elämäntilanteellinen kohde. (Perttula 2012, 322–324.) Kokemus on ymmärtävä suhde tajuavan ihmisen ja elämäntilanteen välillä ja merkityksellistyvä suhde elämäntilanteen ja tajuavan ihmisen välillä (Perttula 2005, 119).

Fenomenologisessa tutkimuksessa keskeisiä käsitteitä ovat deskriptiivisyys, olennaisen etsiminen, intentionaalisuus, merkitysrakenteiden etsiminen ja reduktio. Deskriptiivisyys eli avoin kuvailu liittyy sekä aineiston keruuseen että aineiston analyysiin. Aineiston keruussa se tarkoittaa sitä, miten hyvin tiedonantajien kuvaus vastaa alkuperäistä kokemusta. Aineiston analyysissa se tarkoittaa tutkijan pyrkimyksiä kuvata tutkittavien kokemus mahdollisimman alkuperäisenä. (Perttula 2008, 115.) Olennaisen etsiminen tarkoittaa tutkijan tietoista mielikuvatasolla tapahtuvaa reflektiota, jonka avulla hän pyrkii löytämään tutkittavan ilmiön keskeiset merkitykset ja merkitysverkostot (Lehtomaa 2008, 163–166). Intentionaalisuudella tarkoitetaan sitä, että ajatuksemme ja toimintamme ovat aina suuntautuneet ja kohdistuvat johonkin, mille annamme merkityksiä. Fenomenologiassa ollaan kiinnostuneita näistä merkityksistä ja niiden rakenteiden etsimisestä (Laine 2007, 28–29.) Fenomenologista metodologiaa kutsutaan myös

fenomenologiseksi reduktioksi. Reduktion avulla tutkijan tehtävä on kokea uudelleen toisten tutkimustilanteessa kuvaama kokemus. Analyysin avulla tutkija asettuu suhteeseen tutkimusaineistonsa kanssa tieteellisen asenteen ohjaamana. Perttula (2008) jakaa reduktion sulkeistamiseen ja mielikuvatasolla tapahtuvaan muunteluun, joiden tavoitteena on tutkittavan ilmiön tarkka kuvaaminen. Sulkeistamisen tarkoituksena on tutkittavan ilmiön koskevan aikaisemman tiedon, esiyymmärryksen ja etukäteisoletusten tiedostaminen ja sivuun siirtäminen. Tutkijan tulee tietoisesti tunnistaa tutkittavaan ilmiöön etukäteen liittämääns merkityssuhteita ja pyrkiä siirtämään ne mielessään syrjään tutkimuksen ajaksi. Fenomenologisessa erityistieteessä sulkeistaminen on edellytys sille, että tutkimuksellinen ymmärtäminen tutkijan uudelleen kokemisena koskee sitä, mitä sen on tarkoitus koskea. Reduktion toisen vaiheen eli mielikuvatasolla tapahtuvan muuntelun tarkoituksena on refleктоivan mielikuvituksen ja intuition avulla tapahtuva ilmiön etsiminen. Se on tutkijan rajatumpaa työskentelyä, joka pakottaa seulomaan esiin juuri ne tavat, joihin toisen kokemus ilmenee. Systemaattisuus ja objektiivisuus kulkevat käsi kädessä. Eli mitä systemaattisemmin tutkija mielikuvatasolla tapahtuvaan muuntelua toteuttaa, sitä objektiivisempaa tutkimus on. Objektiivisuutta on se, että tutkimuskohde ilmenee ainakin jollain sille olennaisella tavalla ja subjektiivista se, että tutkimuskohde voisi vielä tässä tutkimuksen vaiheessa ilmetä miten tahansa. Fenomenologisessa erityistieteessä mielikuvitustasolla tapahtuva muuntelu on tutkijan mielessä tapahtuvaa toimintaa, jossa hän erilaisia merkitysyhdistelmiä muunnellen etsii kokemusten ja lopulta koko tutkittavan ilmiön välttämättä edellyttävät merkitykset. (Perttula 2008, 144–146.)

7.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää lapsen ja aikuisen välisen varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen huomioimista lastensuojelun sosiaalityössä sosiaalityöntekijän kokemana. Tutkijana minua kiinnostaa, miten varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde huomioidaan lastensuojelun sosiaalityössä, ohjaako näiden huomioiminen lastensuojelun sosiaalityötä ja miten varhaista vuorovaikutussuhdetta ja kiintymyssuhteen syntymistä tuetaan lastensuojelun sosiaalityössä. Lisäksi haluan selvittää, ohjaako lapsen ja vanhemman varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde lastensuojelun avohuollon tukitoimien valintaa. Tässä tutkimuksessa tuotetaan tietoa lapsen ja vanhemman välisen varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen huomioimisesta lastensuojelussa sosiaalityöntekijöiden omasta näkökulmasta.

Fenomenologiassa tutkitaan ihmisten kokemuksia. Timo Laineen (2007) mukaan fenomenologiassa kokemus käsitetään hyvin laajasti ihmisen kokemuksellisenä suhteena omaan todellisuuteensa maailmassa, jossa hän elää. Eläminen on ennen kaikkea kehollista toimintaa ja havainnointia, ja samalla myös koetun ymmärtävää jäsentämistä. Yksilön suhde toisiin ihmisiin, kulttuuriin ja luontoon ilmenee hänen kokemuksissaan. Kokemus syntyy vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa eli tutkimuksen kohteena on ihmisen suhde omaan elämäntodellisuuteensa. Ihmistä ei voida ymmärtää irrallaan tuosta suhteesta. Kokemuksellisuus on ihmisen maailmasuhteen perusmuoto. Fenomenologien mukaan ihmisen suhde maailmaan on intentionaalinen. Intentionaalisuus tarkoittaa sitä, että kaikki merkitsee meille jotakin. Kokemus siis muodostuu merkitysten mukaan. Nuo merkitykset ovatkin fenomenologisen tutkimuksen varsinainen kohde. (Laine 2007, 28–29.) Tässä tutkimuksessa on siis tarkoitus selvittää, mikä merkitys on lapsen ja vanhemman välisellä varhaisella vuorovaikutuksella lastensuojelun sosiaalityössä, sen käytännöissä ja toiminnassa sosiaalityöntekijän kokemana.

Laineen (2007) mukaan merkitysten tutkimisen mielekkyys perustuu oletukseen, että ihmisten toiminta voidaan pitää intentionaalisenä, tarkoitusperäisenä, se on tarkoitusten mukaisesti suuntautunutta eli toisin sanoen ihmisten suhde todellisuuteen on merkityksillä ladattua. Fenomenologisten päätelmien mukaan maailma, jossa elämme, näyttäytyykin meille merkityksinä. Fenomenologisen merkitysteorian ajatuksen mukaan ihmisyksilö on perustaltaan yhteisöllinen. Merkitykset, joiden valossa todellisuus meille avautuu, eivät ole meissä synnynnäisesti, vaan niiden lähde on yhteisö, johon jokainen kasvaa ja kasvatetaan. Merkitykset ovatkin tällöin intersubjektiivisiä, subjektien välisiä ja subjekteja yhdistäviä. Erilaisissa kulttuuripiireissä elävillä ihmisillä on erilainen elämysmaailma, he elävät erilaisissa todellisuuksissa sillä perusteella, että asioilla on heille erilaiset merkitykset. Yhteisön jäsenenä meillä on yhteisiä piirteitä, yhteisiä merkityksiä. (Laine 2007, 30–31.) Tässä tutkimuksessa kulttuuripiirinä ja yhteisönä toimii lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työn kautta muodostunut työyhteisö. Heidän työkuvasa yhdistää heidät eräänlaiseksi kulttuuripiiriksi, ja täten voidaan olettaa, että heillä on yhteisiä merkityksiä. Jokainen yksilö on kuitenkin erilainen, ja jokaisen yksilöllisellä erilaisuudella on myös merkitystä (Laine 2007, 30). Tässä tutkimuksessa onkin tarkoitus tuoda esille, minkälaisia yhteisiä ja mahdollisesti erillisiä merkityksiä lapsen ja vanhemman varhaisen vuorovaikutuksen huomioiminen lastensuojelun sosiaalityössä sosiaalityöntekijöiden kokemana tuo esille.

Laineen (2007) mukaan fenomenologinen tutkimus on eräässä mielessä yksittäiseen suuntautuvaa paikallistutkimusta (Laine 2007, 28). Tämäkään tutkimus ei pyri löytämään universaaleja yleistyksiä vaan ymmärtämään tutkittavan yhteisön ihmisten eli lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden senhetkistä merkitysmaailmaa eli lastensuojelun sosiaalityön toimintakulttuuria.

Seuraavaksi on tarkoitus perehtyä tarkemmin tämän Pro gradu -tutkielman tutkimusaineistoon, tutkimuksen analyysiin ja tuloksiin sekä tarkastella lopuksi tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä.

8 AINEISTON ANALYYSI JA TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä tutkimuksessa käytän Perttulan (1995) mallintamaa fenomenologisen tutkimuksen aineiston käsittelyä ja analysointia. Perttulan kehittämän mallin takana on Giorgan (1994) fenomenologisen psykologian metodi, joka on metodina johdonmukainen ja selkeä. Fenomenologinen tutkimusprosessi etenee vaiheittain, jossa alempi vaihe selvitetään ennen seuraavaa vaihetta. Tällä pyritään takaamaan tutkimuksen kurinalaisuutta ja vähentämään tutkijan omien välittömien tulkintojen vaikutusta lopputulokseen. Metodi on keskeinen osa fenomenologiaa, sen avulla pyritään ymmärtämään inhimillisen toiminnan ja kokemuksen subjektiivisia merkityksiä (Lukkarinen 2001, 129). Fenomenologisen tutkimusmenetelmän avulla on mahdollista kuvata sosiaalityöntekijöiden kokemuksia ja heidän toimintaansa vaikuttavia merkityksiä, joista tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita.

8.1 Tutkimusaineisto

Fenomenologisen tutkimuksen aineiston hankinta tapahtuu harkinnanvaraisesti; tutkimukseen valitaan henkilöitä, joilla on kokemuksia tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä ja jotka suostuvat vapaaehtoisesti tutkimukseen. Fenomenologisen tutkimuksen periaatteena on, että tutkimukseen osallistuvat kertovat omilla ilmaisutavoillaan tutkimuksen kohteena olevaan ilmiöön liittyvistä kokemuksista. Kokemus ymmärretään tajunnalla olevana merkityksenä, joka voi ilmetä tietona, tunteena tai muunlaisena kokemuksen laadullisena sisältönä. Fenomenologisessa tutkimuksessa osallistujien määrä on pieni, muutamista henkilöistä muutamiin kymmeneen henkilöihin. Fenomenologisessa tutkimuksessa haastatteluun osallistuneiden valinta ei perustu aineiston kylläntymisen eli saturaation tavoittelemiseen, vaan saturointi liittyy haastatteluun osallistuneiden koettujen merkitysten tavoittamiseen ja yhteisten kokemussisältöjen löytämiseen. (Lukkarinen 2001, 124–128.)

Haastattelu on laaja-alaisin keino lähestyä toisen ihmisen kokemuksellista maailmansuhdetta. Fenomenologinen haastattelu on luonteeltaan mahdollisimman avoin, luonnollinen ja keskustelunomainen tapahtuma, jossa haastateltavalle pyritään antamaan mahdollisimman paljon tilaa. Fenomenologisen haastattelun kysymykset pyritään laatimaan siten, että vastaukset olisivat kuvailevia, kertomuksen mukaisia eivätkä vaatisi paljon lisäohjausta. (Laine 2007, 37–38.) Tässä tutkimuksessa fenomenologinen lähestymistapa mahdollistaa haastatteluiden sisältöön keskittymisen ja sieltä kokemusten ja merkitysten esille nostamisen.

Jotta haastateltavat pääsivät vastaamaan kokemuksistaan kerronnallisesti, olen pyrkinyt tekemään haastattelun kysymyksistä konkreettisia, kokemuksellisia, toiminnallisia, havainnollisen todellisuuden kuvailemiseen houkuttelevia. Olen valinnut tutkimukseni haastattelutyypiksi puolistrukturoidun haastattelun. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat kaikille samat, mutta siinä ei käytetä valmiita vastausvaihtoehtoja, vaan haastateltava saa vastata omin sanoin (Eskola & Vastamäki 2001, 26). Kun tutkitaan merkitysrakenteita, sitä, miten ihmiset hahmottavat ja jäsentävät erilaisia asioita, aineistona tulee olla tekstiä, jossa ihmiset puhuvat asioista omin sanoin (Alasuutari 2001, 83).

Tutkimukseni tutkimusaineisto koostuu viidestä haastattelusta, jotka on toteutettu lokakuussa ja marraskuussa 2014. Haastateltavilta on vaadittu sosiaalityöntekijän pätevyys ja vähintään kahden vuoden työkokemus lastensuojelussa. Haastateltavat ovat valikoituneet edellä mainittujen vaatimusten perusteella, ja heiltä itseltään on suoraan tiedusteltu halukkuutta osallistua haastatteluun. Haastateltavien työkokemus vaihteli viiden ja kahdentoista vuoden välillä. Haastattelin jokaista haastateltavaa yhden kerran, ja haastattelujen kesto vaihteli 21–32 minuutin välillä. Haastattelut on tehty sosiaalityöntekijöiden omalla työpaikalla tai tutkijan työhuoneessa. Pyrin haastatteluissa antamaan ensisijaisesti tilaa tutkimukseen osallistuneiden omille kokemuksille, kuitenkin ohjaamalla heitä kertomaan haastattelun sisältöalueista, mutta varoen vaikuttamasta ilmaisun sisältöön. Haastatteluissa ilmapiiri oli vapautunut ja luottamuksellinen, enkä missään vaiheessa epäillyt kokemusten aitoa välittymistä ja haastateltavien

rehellisyyttä. Mielestäni haastattelutilannetta tuki se, että itse tutkijana tunsin lastensuojelua ennestään ja näin ollen oli helpompi ymmärtää haastateltavien käyttämää ammattikieltä.

8.2 Fenomenologinen analyysi

Perttulan (1995) mallintama analyysimenetelmä jakaantuu kahteen osaan, joista molemmissa on seitsemän vaihetta. Metodien ensimmäisessä osassa tavoitteena on kunkin tutkittavan yksilökohtainen merkitysverkosto ja toisessa osassa tavoitteena on tutkittavan ilmiön yleinen merkitysverkosto.

Seuraavaksi Perttulan (1995) mallintama fenomenologinen analyysimenetelmä:

I Yksilökohtaisen merkitysverkoston muodostaminen

1. Tutkimusaineistoon perehtyminen avoimin mielin, kokonaisuuden hahmottaminen ja ennakkokäsitysten sulkeistaminen.
2. Tutkimusaineistoa jäsentävien keskeisten sisältöalueiden muodostaminen.
3. Aineiston jako merkityksen sisältäviin yksiköihin eli merkityssuhteiden erottaminen toisista.
4. Merkityksen sisältävien yksiköiden eli merkityssuhteiden muuntaminen tutkijan kielelle.
5. Merkitystä sisältävien yksiköiden eli merkityssuhteiden ja niiden muunnosten liittäminen sisältöalueisiin.
6. Sisältöalueittaisten yksilökohtaisten merkitysverkostojen muodostaminen.
7. Sisältöalueista riippumattomien yksilökohtaisten merkitysverkostojen muodostaminen.

II Yleisen merkitysverkoston muodostaminen

1. Tutkimusasenteen omaksuminen.
2. Merkityssuhteiden erottaminen ja muuntaminen merkityssuhde-ehdotelmiksi.
3. Sisältöalueiden muodostaminen.
4. Merkityssuhde-ehdotelmien sijoittaminen sisältöalueisiin.

5. Sisältöalue-ehdotelmien muodostaminen.

6. Muodostetaan ehdotelma yleiseksi merkitysverkostoksi.

7. Yleisen merkitysverkoston muodostaminen.

Tässä Pro gradu –tutkielmassa ensimmäisessä osassa haastatteluista muodostuneen aineiston analyysi eteni yksilöllisellä tasolla niin, että jokaisen haastatellun kohdalla tutkittavan ilmiön kannalta tärkeistä merkityssuhteista muodostui yksilökohtainen merkitysverkosto. Saadut viisi yksilökohtaista merkitysverkostoa muodostivat analyysin ensimmäisen osan tulokset ja olivat toisen osan aineistona. Analyysin toisen osan tavoitteena oli muodostaa tutkittavasta ilmiöstä käsitteellisesti yleistä tietoa, joka esitetään tässä tutkimuksessa analyysin tuloksena.

8.3 Yksilökohtaisen merkitysverkoston muodostaminen

Fenomenologisen tutkimuksen ensimmäisessä analyysivaiheessa tutustutaan tutkimusaineistoon huolellisesti ja avoimesti sekä pyritään kuvaamaan, mitä aineistossa on sanottu. Toisin sanoen pyritään muodostamaan aineistosta kokonaisnäkemys. Tavoitteena on siis kuvata toisen kertomuskokemuksistaan mahdollisimman alkuperäisesti. Huomioitavaa on, että tutkija tuo kuvaukseen mahdollisimman vähän itseään.

1. Tutkimusaineistoon perehtyminen avoimin mielin, kokonaisuuden hahmottaminen ja ennakkokäsitysten sulkeistaminen.

Tässä tutkimuksessa kuvaan empiirisen analyysin etenemisen käyttäen esimerkkinä haastatteluita tai otteita niistä, ja esitän analyysin ensimmäisen osan tuloksena muodostamani yhden haastatellun ilmiötä kuvaavan yksilökohtaisen merkitysverkoston. Analyysiprosessi eteni kaikkien viiden haastattelun kohdalla samojen vaiheiden mukaisesti pyrkimyksenä kuvata jokaisen haastatellun subjektiivisia kokemuksia.

Nauhoitin haastattelut, ja nauhurin mukana tulleen ohjelman avulla siirsin nauhoitukset tietokoneelle. Kirjoitin äänitetyt haastattelut sanatarkasti

tietokoneella tekstinkäsittelyohjelmaa apuna käyttäen. Haastatteluista tuli yhteensä 15 sivua litteroitua tekstiä. Aukikirjoitusta tehdessäni huomioin puheen yhteydessä selkeästi esille tulleet tunteenpurkaukset, jotka kirjoitin sulkeisiin litteroidun tekstin yhteyteen. Tässä tutkimuksessa selkeät tunteenpurkaukset kirjasin siitä syystä, että koin tämän ei-kielellisen kommunikaation selvästi muuntavan siihen liittyvää kielellistä ilmaisua. Näitä kirjauksia ei aineistossa ole kuin muutama.

Ennen fenomenologiseen analyysiin ryhtymistä tutkailin omaa asennettani refleктоimalla omia kokemuksiani ja teoreettista tietoa varhaisesta vuorovaikutuksesta ja kiintymyssuhteesta sekä lastensuojelun avoimuuden sosiaalityöstä. Sulkeistamisen avulla pyrin tiedostamaan ja siirtämään sivuun ilmiötä koskevat aikaisemmat tietoni ja etukäteisoletukseni. Pyrkimyksenä oli tavoittaa haastateltavien välitön kokemus ja havainnoida asioita niin, että kohtaisin asiat ensimmäistä kertaa. Lukiessani haastatteluita ja tutkimusaineistoa pyrin eläytymään tutkimukseen osallistuneiden kokemuksiin. Analyysin edetessä palasin aina välillä kuuntelemaan haastatteluiden ääninauhoja ja palasin mielessäni haastattelutilanteisiin ja niiden tunnelmaan. Koska haastatteluja oli vain viisi, oli niihin palaaminen muistikuvien avulla melko helppoa.

2. Tutkimusaineistoa jäsentävien keskeisten sisältöalueiden muodostaminen.

Litteroidun aineiston avoimen lukemisen ja sulkeistamisen jälkeen muodostin analyysin ohjeiden mukaisesti aineistoa jäsentävät sisältöalueet. Tässä tutkimuksessa sisältöalueiden muodostamista ohjasi puolistrukturoidun haastattelun kysymysten aiheet. Kaikkien tutkimukseen osallistuneiden yhteisiksi sisältöalueiksi muotoutuivat 1. varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen tuttuus ja määrittely, 2. oma kokemus ja tieto varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen liittyvistä teorioista, 3. varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen näkyminen lastensuojelun sosiaalityössä ja sen eri työskentelyvaiheissa, 4. varhaisen vuorovaikutussuhteen ja kiintymyssuhteen arviointi, 5. erilaiset esimerkitapaukset sekä 6. sosiaalityöntekijän omat tunteet ja tuntemukset. Sisältöalueiden tehtävänä oli jäsentää laajahkoa tutkimusaineistoa

selkeyttämällä, mihin tiluatiioon liittyviä kokemuksiä tutkimusaineisto sisälsi.

3. Aineiston jako merkityksen sisältäviin yksiköihin eli merkityssuhteiden erottaminen toisista.

Jäsentäessäni aineistoa haastattelu kerrallaan jaoin jokaisen tutkimuksen haastatteluaineiston merkityksen sisältäviin yksiköihin, jotka muodostivat ehjän asia- ja kokemussisällön. Aineiston jako tapahtui intuitioon perustuen ilman pyrkimystä sen tietoiseen reflektioon. Jätin merkitystä sisältävät yksiköt mahdollisimman laajoiksi, jotta kokemuksen eheät merkityssisällöt säilyisivät jatkoanalyysia varten. Seuraavassa esimerkki yhdestä haastattelusta, jossa merkityssuhteet ovat erotettu omaksi kappaleeksi aina, kun koin merkityksen vaihtuvan eli kun tutkittava alkoi kuvata mielestäni aiemmasta erottuvaa kokemusta:

H: ...On tuttuja termejä, joo kyllä tällä alalla paljon puhutaan varhaisesta vuorovaikutuksesta ja sen vaikutuksesta ja kiintymyssuhteesta, kyllä...

H: ...No, varhaisella vuorovaikutuksella varmaan tarkoitetaan sitä vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutuksesta jo ihan, ihan tota siinä ensimmäisten vuosien aikana ja siitä, että miten miten se tota se äiti pystyy tai isä pystyy vastaamaan siihen lapsen tarpeeseen, jo vauvan itkuun...vastataanko siihen ja ja ja tota ihan niitä ensimmäisii kokemuksiä vuorovaikutuksesta...

...ja kiintymyssuhteella sitten taas, että minkälainen kiintymyssuhde on, että et sitä voi niinko tarkastella siitä siitä lapsen näkökulmasta tai siitä vanhemman näkökulmasta, mut varmaan niinko sitä että miten se lähtee se kiintymys niinku kehittymään, että tota, et pystyykö se äiti tai isä vastaamaan siihen lapsen tarpeisiin ja huolehtimaan siitä ja antamaan hellyyttä ja ja ja siitä ja kiintymys syntyy tavallaan siitä uhrautumisesta, että on on saatavilla ja läsnä ja ja ja tota se kasvaa siitä...

T: Haluatko lisätä tähän?

H: ...ei mulla oikeestaan...

H: ...varmaan oman koulutuksen kautta sekä myös kaiken amm... niinko muun ammatillisen koulutuksen kautta mitä on, et että tota, niin juu, kyllä...

H: ...Mut se, että tosi usein niinko kun on jotakin tällästä vähän niinko neurologista ongelmaa, niin aletaan pohtimaan sitä varhaista vuorovaikutusta ja ja tota, et se niinko on niinko semmonen keskeinen, hyvin asiakastöissä ja sellasii ja paljo niinko sen kautta mietitään, et kun kun on vanhemmilla usein jonkin näköstä ongelmaa,

elämänhallintaongelmia tai mielenterveysongelmia tai mitä ni sit he ei oo niinko kyenny sitten jo laps ihan niinko siinä varhaislapsuudessaan antamaan sitä normaalia hoivaa ja tota tällasta kiintymystä siihen suhteeseen että sitten tosi usein siihen palataan sittenko laps on niinko murrosikänen. Ja se alkaa niinko näkymään jotenkin ja pohditaan et onk niitten epämääristen ja neurologisten lapsen ongelmien taustalla sit kuitenkin tää varhainen vuorovaikutus taikka sen kiintymyssuhde –suhteen puutteet. Et kyl se niinku näkyy meiän työssä todella paljon ja on aika keskeistä...

4. Merkityksen sisältävien yksiköiden eli merkityssuhteiden muuntaminen tutkijan kielelle.

Kun olin jakanut aineiston merkitystä sisältäviin yksiköihin, sen jälkeen muunsin merkityksen sisältävät yksiköt tutkijan omalle kielelle. Kirjoitin yleiskielisen merkitysyksikön kolmannessa persoonassa. Tämä mielestäni auttoi tutkijana minua pysymään uskollisena tutkittavan näkökulmalle ja hänen kokemukselleen. Kirjoitin tämän käännöksen alkuperäisen tekstin jälkeen tummennetuilla kirjaimilla. Kaikki tämä tapahtui tietokoneen tekstinkäsittelyohjelmaa apuna käyttäen. Tässä kohtaa analyysia tutkittavan ilmaiset merkitykset kohtaavat tarkoituksellisesti tutkijan koetussa maailmassa olevat merkityssuhteet. Reflektoinnin ja intuition avulla sekä omia merkitysyhteyksiäni tunnistamalla ja sivuun jättämällä pyrin etsimään tutkittavasta ilmiöstä olennaisen eli mitä haastateltavien puhe tarkoitti ja tavoittamaan merkityksen sisältämän yksilön kokemuksen keskeisen sisällön. Tämä analyysin vaihe on tärkeä vaihe siksi, että sen perusteella muodostetaan yksilökohtaiset merkitysverkostot.

H: ...No, joo varmaan mitään kauheen hyvin en osaa, mut et puhutaan varhasest vuorovaikutusest, siis äidin ja lapsen vuorovaikutusest, mut myöskin puhutaan isän vuorovaikutuksesta ja koko sen perheen vuorovaikutuksesta lapsen kanssa ja miten siihen lapsen tarpeeseen vastataan... ..ja, tua kiintymyssuhde liittyy täysin siihen millai se ensimmäinen vuorovaikutus lähtee, et ollaan sen lapsen tarpeisiin vastataan, vauvan, se rakentuu siitä... ..mutta myöskin voi olla tosi hyvä kiintymyssuhde johonkin isovanhempiin tai johonkin toiseen läheiseen, et se ei aina tarvitse olla sit ihan se biologinen, jos se ei oo onnistunut, ni se on mahdollista minun mielestäni rakentaa, jos se on pysyvää... niin sitä pystyy rakentamaan, mut et aika työlästä... ..mutta se on se perusta, se on ihan perusta, sille et minkä ikänen lapsi on, et puhutaan pienest vauvasta, mut puhutaan myöski vanhemmista, puhutaan teineistä. Aina me joudutaan miettimään tätä asiaa siellä taustalla...

Hän kokee varhaisen vuorovaikutuksen olevan äidin ja lapsen, isän ja lapsen sekä koko perheen välistä vuorovaikutusta ja sitä miten lapsen tarpeisiin vastataan. Kiintymyssuhde on hänen mielestään sitä miten ensimmäinen vuorovaikutussuhde etenee ja miten siinä vastataan vauvan tarpeisiin. Hän näkee, että hyvää kiintymyssuhdetta voi olla myös isovanhempaan tai muuhun läheiseen kuin biologiseen vanhempaan. Hän näkee varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen perustana sekä kokee, että tätä asiaa mietitään aina lastensuojelussa siellä taustalla, oli sitten kyse vauvasta tai teinistä.

H: ...no meillähän tota varhaista vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta ihan niinkon sillai päällisin puolin arvioi jo sosiaalityöntekijä niillä asiakastapaamisilla... elikkä et kyllä siinä niinko nopeesti sit välittyy tutun perheen kanssa työskennellessä siit jonkinlainen kuva, että minkälaista se saattaa olla tai minkälaista se on saattanut olla... mutta sitten tota, jos me halutaan sitten niinku ne ketkä ei oo esim käynyt perhearviointikoulutusta, me sosiaalityöntekijät niin niin eihän me voida niinko hirveen vahvoja johtopäätöksiä tehdä... että mutta se että sitten on myös nää meidän sosiaaliohjaajat, jotka tekee... ehkä sit perhetyöntekijät ketkä tekee sitten viikottaisii tapaamisii sitten perheen kans, ni sieltä tulee myöskin sitä tietoa siit siitä tota vuorovaikutuksesta, mutta myöskin tota sitten pyydetään näitä perhearviointeja... voi olla ostopalveluu, taikka sit meil on näit omii, ketkä on koulutettu meidän lastensuojeluorganisaatiossa, ni heiltä voidaan pyytää, pyytää sit sitten tota perhearviointii... ja ja tota ja perheneuvola ja lastenpsykiatria, nää on varmaan näit, ketä mitkä sit pystyy sitä niinko arvioimaan enemmän niinko, jos voi sanoo niinko, ...aaa, tällai ammattitaitoisemmin ja ja ehkä tota tiettyjä tällaisia struktuureja käyttäen... et sosiaalityöntekijä mun mielest kyl pystyy arvioimaan sitä myös tapaamisilla, et kyllähän se niinko välittyy siinä asiakastapaamisessa minkälaista se saattaa olla, mut mutta siitä mä vielä niinko painotan sitä, et sosiaalityöntekijä ei voi tehdä... kuitenkin me ei niin hirveen tiiviisti tavata perhettä koko ajan, ni ei voi ehkä tehdä ihan ihan niinko semmosia kauheen voimakkaita analyysyjä... et se vaatii kyl sit vähä semmost tutkimusta... mutta tota ja just tässä kenen työtehtäviin arviointi kuuluu ja miten arviointia mielestäsi tehdään... ni mä oon varmaan tota miten arviota mielestäsi tehdään vastannu, mut mut kenen tehtäviin arviointi kuuluu, ni kyl se mun mielest niinko tosiaan sosiaalityöntekijälle kuuluu tiedostaa ja olla tietoinen niistä vuorovaikutuksesta ja kiintymyssuhteen niinku niinku liittyvistä asioista... mut semmonen niinku vähän tarkempi arviointi mun mielest siin pitäis olla sit niinku, aah, tähän tehtävään erikseen nimetty taho... se taho voi olla tosiaan, niinko se tälläki hetkellä on, ni et jos se on vaik perhearviointiin, tota noin niin, erikoistunut työntekijä meidän organisaatiossa taikka sitten just lastenpsykiatria tai perheneuvola, et... taikka sit meit sosiaalityöntekijöit pitäis kouluttaa, aah, sen arvioinnin tekemiseen... ehkä, ehkä vähän erikoistumiskoulutusta sitten...

Hänen mukaansa varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen arviointia lastensuojelussa tekee tapaamisten perusteella sosiaalityöntekijä sekä perhetyöntekijät ja sosiaaliohjaajat, jotka tapaavat tiiviimmin perhettä. Sosiaalityöntekijä ei kuitenkaan voi tehdä kovin vahvoja arviointeja, jos ei ole saanut tähän arviointiin liittyvää koulutusta.

Sosiaalityöntekijän tulee kuitenkin tiedostaa ja olla tietoinen varhaisesta vuorovaikutuksesta ja kiintymyssuhteesta ja niihin liittyvistä asioista. Lisäksi arviointia voi tehdä perheneuvolan työntekijät sekä lastenpsykiatrian työntekijät, joilla hän uskoo olevan enemmän asiaan liittyvää ammattitaitoa sekä tiettyjä struktuureja, joiden mukaan arviointi etenee. Erikoistumiskoulutus asioiden arviointiin korostuu.

5. Merkitystä sisältävien yksiköiden eli merkityssuhteiden ja niiden muunnosten liittäminen sisältöalueisiin.

Sijoitin merkitysten sisältävät yksiköt ja niistä tehdyt muunnokset tutkimusaineistoa jäsentävin sisältöalueisiin. Tässä vaiheessa apuna käytin jälleen tekstinkäsittelyohjelmaa, ja tutkimuksen analyysin eteneminen tapahtui mekaanisesti. Huomioiden kuitenkin, mihin sisältöalueeseen liittyvistä kokemuksista muunnoksessa oli kyse. Seuraavassa kuvaan esimerkkien avulla sisältöalueeseen liittämistäni merkityksen sisältävistä yksiköistä ja niistä tekemästäni muunnoksesta:

Sisältöalue 2. oma kokemus ja tieto varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen liittyvistä teorioista:

H: ...ööh yliopistossa, koulutukseni kautta ja sitten tota työssäni muun täydennyskoulutuksen kautta ja vapaa-ajallani ja oon just niinko kiinnostunut ehkä näist aiheist, ni ni oon luku ajankohtaisia artikkeleita ja ja kirjoituksii lehdistä ja katonut ajankohtaisia ohjelmii, joo...

Hän kertoo kuulleensa varhaisesta vuorovaikutuksesta ja kiintymyssuhteesta koulutuksensa yhteydessä Yliopistolla ja työhönsä liittyvän täydennyskoulutuksensa kautta. Lisäksi hän on tutustunut aiheisiin vapaa-ajallaan lukien siitä sekä katsonut aiheeseen liittyviä ohjelmia.

H: ...no, ehkä mä oon sit muutaman tentin kautta niitä pohtinu ja varmaa eri tavalla niitä kuvaillu jokaisessa. Tää viimeaikainen kokemus on kyl ihan sit tulee tän työn kautta, et joutuu miettimään niitä, et sen kautta nyt sit niinku, et ehkä se teoria on siel jossain tastalla ja sit se on muokkautunut tähän käytäntöön työhön."

Hän kertoo tutustuneensa varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen opiskelujen kautta sekä myös käytännön työstä on tullut viimeaikainen kokemus. Hänen mukaansa taustalla ollut teoria on mukautunut käytännön työhön.

Sisältöalue 1. varhaisen vuorovaikutussuhteen ja kiintymyssuhteen arviointi:

H: ...mmm, no tää on kans semmonen, et mun mielest jokasella pitäis olla se... nyt alko siis tää koulutus jälleen tää vanhemmuuden arviointi ja se on must ihan ehdoton, et sen pitäis olla kaikilla työntekijöillä... mut, et tota jos

sitä ajatellaan et enemmän niinko kentän ihmiset ja ajatellaan et myös sosiaalityöntekijä voi pyynnöstä tehdä sitä vanhemmuuden arviointii. Perhetyöntekijöille se niinko on ehdottoman tärkeä ja toki sosiaaliohjaajilleakin, mutta itse myös sen haluaisin, koska kyllä mä haluan olla lähellä asiakasta ja ite niinko tehdä havaintoja ja arvioita siitä. Mut et toki nyt tuo oma koulutuskin siihen tuo mahdollisuuksii kyllä, mut et sen syventäminen se kuuluu mun mielestä kaikille... mut et ehdottomasti sit ne kentän lähi-ihmiset mitkä tiiviiten on niinko perheen kans ni niillä pitää ainakin olla se...

T: Kenen tehtäviin se arviointi sun mielestäsi kuuluu?

H: ...no, koulutettujen työntekijöiden, kokeneiden työntekijöiden, mut et tota jos henkilökohtaisesti vastaan, ni minä haluaisin itse tehdä sitä arviointia sosiaalityöntekijänä, joo...

T: ...Miten sun mielestä sitä arviointii tehdään lastensuojelussa?

H: ...no, sosiaalityöntekijänä ni niin mä ite teen sitä tavaten mahdollisimman tiiviisti, varsinkin siin alkutaipaleella olevia äitejä ja vanhempia ja lapsia. Mutta tota sitten sitä tehdään kyllä myös perhetyössä, perhetyöntekijät tekee arvioo, ja tota laitosten työntekijöiden pitää tehdä sitä arvioo samoin ku tietysti sitten turvakodin tai Esikon perheasuntojen ihmiset...

T: Miten, mimmonen ajatus sulla on, et miten sitä, et ne tekee sitä?

H: ...joo, kyllä havainnoimista kyllä ja olemista niinko siin perheen ajessa ja siitä tehtyjen havaintojen perusteella, seuraten niinko heidän vuorovaikutustaan...

Hänen mukaansa kaikkien tulisi kyetä arvioimaan varhaista vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta, ja kaikilla lastensuojelussa työskentelevillä tulisi olla vanhemmuuden arviointiin liittyvä koulutus. Hänen mukaansa vanhemmuuden arviointia voi tehdä kentällä työskentelevät työntekijät, mutta myös sosiaalityöntekijä. Ehdottoman tärkeänä hän näkee sen perhetyöntekijöiden työssä, mutta haluaisi itse sosiaalityöntekijänä olla lähellä asiakasta ja tehdä havaintoja ja arviota näistä. Hänen mukaansa hänen oma koulutuksensa antaa mahdollisuuden tehdä arviointia, mutta näkee syventävän koulutuksen tarpeellisena kaikillekin lastensuojelun sosiaalityöntekijöille. Hän tekee arviointia tapaamalla mahdollisimman tiiviisti asiakasta/perhettä ja havainnoimalla vuorovaikutusta sekä olemalla perheen arjessa mukana. Hän puhuu arvioinnin kuuluvan myös perhetyöntekijöille, lastensuojelulaitoksen työntekijöille sekä ensikodin työntekijöille.

6. Sisältöalueittaisten yksilökohtaisten merkitysverkostojen muodostaminen ja 7. Sisältöalueista riippumattomien yksilökohtaisten merkitysverkostojen muodostaminen.

Sisältöalueittain etenevän yksilökohtaisen merkitysverkoston rakentamisen tavoitteena on integroida merkityksen sisältävistä yksiköistä tiivistetyt muunnokset sisällöllisesti toistensa yhteyteen. Tässä tutkimuksessa sisältöalueittainen yksilökohtainen merkitysverkosto on eräänlainen kertomus, jossa yksi sisältöalue muodostaa yhden kappaleen. Metodin ensimmäisen osan viimeisessä vaiheessa Perttulan (1995) mukaan tavoitteena on asettaa edellisessä vaiheessa muodostetut sisältöalueet toistensa yhteyteen ja laatia henkilökohtainen merkitysverkosto (Perttula 1995, 137).

Tässä tutkimuksen analyysin vaiheessa otin tutkijana vapauden muokata menetelmää tutkimuksen tarpeiden mukaisesti, ja yhdistin ensimmäisen osan kaksi viimeistä vaihetta, jolloin etenin suoraan yksilökohtaisten merkitysverkostojen muodostamiseen asettamalla tutkijan kielelle käännetyt merkityksen sisältävät yksiköt sisällöllisesti toistensa yhteyteen. Muistan lukeneeni jostain tutkimukseni aineistoon liittyvästä materiaalista, että Perttulan mukaan fenomenologisen menetelmän muokkaaminen tutkittavaan ilmiöön sopivaksi olisi tutkijalle enemmän velvoite kuin lupa.

Analyysin tuloksena syntyi viisi yksilökohtaista merkitysverkostoa, joista tässä tutkimuksessa esitän yhden tutkittavan henkilökohtaisen merkitysverkoston:

Yksilökohtainen merkitysverkosto, sosiaalityöntekijä, työkokemusta 8 vuotta

Hänelle varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde ovat tuttuja termejä. Varhaisella vuorovaikutuksella tarkoitetaan ensimmäisten vuosien aikana syntynyttä vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta, kokemuksia siitä ja sitä miten äiti ja isä pystyvät vastamaan lapsen tarpeisiin ja lapsen itkuun. Kiintymyssuhdetta voi hänen mukaansa tarkastella joko lapsen näkökulmasta tai vanhemman näkökulmasta. Hän puhuu kiintymyksen kehittämisestä ja siitä, pystyvätkö äiti ja isä vastaamaan lapsen tarpeisiin ja huolehtimaan lapsesta, antamaan hellyyttä ja uhrautumaan saatavilla- ja läsnäoloon.

Hän kertoo tutustuneensa varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen koulutuksensa kautta sekä muun ammatillisen koulutuksen kautta.

Hänen asiakkaisiinsa kuuluu paljon murrosikäisiä nuoria, ja hän on huomannut, että neurologisten ongelmien yhteydessä pohditaan usein varhaista vuorovaikutusta, ja lisäksi vanhempien elämänhallintaongelmiin tai mielenterveysongelmiin liittyen pohditaan, onko näistä johtuen vanhempi kyennyt antamaan riittävää hoivaa tai osoittamaan kiintymystä lapselle varhaislapsuudessa ja miten ne näkyvät murrosikäisen ongelmissa. Hän näkee varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen hyvin keskeisinä asioina lastensuojelussa.

Hänen mukaansa varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen arviointia lastensuojelussa tekee tapaamisten perusteella sosiaalityöntekijä sekä perhetyöntekijät ja sosiaaliohjaajat, jotka tapaavat tiiviimmin perhettä. Sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan voi tehdä kovin vahvoja arviointeja, jos ei ole saanut tähän arviointiin liittyvää koulutusta. Sosiaalityöntekijän tulee kuitenkin tiedostaa ja olla tietoinen varhaisesta vuorovaikutuksesta, kiintymyssuhteesta ja niihin liittyvistä asioista. Lisäksi arviointia voi tehdä perheneuvolan työntekijät sekä lastenpsykiatrian työntekijät, joilla hän uskoo olevan enemmän asiaan liittyvää ammattitaitoa sekä tiettyjä struktuureja, joiden mukaan arviointi etenee. Erikoistumiskoulutus asioiden arviointiin korostuu.

Hänen mukaansa lastensuojelutarpeen selvityksessä on näkynyt kovin vähän analyysia varhaisesta vuorovaikutuksesta. Avohuollon tukitoimia voidaan valita sen näkemyksen mukaan, että tarvitaan tukea varhaisen vuorovaikutuksen tai kiintymyssuhteen ongelmiin. Avohuollon tukitoimen tavoitteena voi esimerkiksi olla tiiviimmän kiintymyssuhteen luominen vanhemman ja lapsen välille. Huostaanottoon liittyen hän hieman empii, kiinnitetäänkö varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen huomiota, ehkä ilmeisesti huostaanottohakemuksessa voidaan asiaan liittyen kommentoida jotain. Hän kertoo, ettei ole työskennellyt sijaishuollossa, mutta uskoo, että lapsesta on jo sen verran tietoa sijaishuoltoon mennessä kertynyt, että siellä asioihin kiinnitetään huomiota. Lisäksi hän uskoo, että sijaishuollossa kiinnitetään enemmän huomiota varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen, ja sijaishuollossa tiedetään näistä asioista enemmän.

Sosiaalityöntekijänä hän käyttää arviointikeinona havainnointia seuraamalla asiakastapaamisilla vastaako vanhempi lapsen tarpeisiin ja miten vastaa. Lisäksi hän voi käyttää erilaisia haastattelu- ja kyselylomakkeita. Hänellä on käsitys, että ammatillisemmissä tutkimuksissa on käytettävissä kuvaamista ja harjoitteita sekä että ne ovat strukturoituneempia. Myös perhetyöntekijöiltä tuleva viesti vuorovaikutuksesta ja kiintymyssuhteesta on tärkeää sosiaalityöntekijälle.

Varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen tukemisessa käytetään apuna keskustelua, sosiaalityöntekijän antamaa ohjausta ja neuvontaa sekä joitakin harjoitteita, joilla voidaan ennakoida tulevia tilanteita. Lisäksi tulisi käydä läpi vanhemman omaa henkilökohtaista tilannetta, millainen

kiintymyssuhde vanhemmalla on ollut omiin vanhempiinsa ja pohtia yhteistyössä vanhemman kanssa miten nämä asiat vaikuttavat nyt lapsen tilanteeseen.

Hänen mukaansa varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde ovat keskeisesti mukana kaikissa lastensuojeluasiakastapauksissa. Hän näkisi, että lastensuojelutarpeen selvityksessä tulisi enemmän kiinnittää huomiota siihen, millainen kiintymyssuhde ja varhainen vuorovaikutus ovat ja ovat olleet. Murrosikäisessä näkyy varhaisen vuorovaikutussuhteen tuloksia, näin ollen kaikkien kanssa asiaa tulisi käsitellä enemmän.

8.4 Yleisen merkitysverkoston muodostaminen

Seuraavaksi kuvaan analyysin etenemistä metodin toisessa osassa, jonka tarkoituksena on muodostaa tutkittavasta ilmiöstä käsitteellisesti yleistä tietoa. Eksistentiaalisen fenomenologian lähestymistavan mukaan tiedon ja totuuden lähtökohtana on ihmisen yksilöllinen ja alkuperäinen kokemus. Tällä tavalla toteutetussa tutkimuksessa keskeistä on yksilökohtaisuuden korostaminen. Kokemuksiin liittyviä merkityksiä ei voi irrottaa yksilön elämän kokonaisuudesta, koska merkitys saa muotonsa juuri kyseisen ihmisen elämässä, ja merkityksen yleistämisen myötä sen eksistentiaalinen yhteys häviää. (Kiviniemi 2012, 148–149.) Näin ollen analyysin toinen osa ei enää vastaa eksistentiaalisen fenomenologian lähestymistapaa, vaan siinä siirrytään kokemuksesta koskevaan yleiseen tietoon. Perttulan (2000) mukaan yleisen tiedon on oltava kattavaa eli tieto sisältää kaiken yksilökohtaisesti olennaisen tiedon, mutta ei mitään, mikä on ristiriidassa yksilökohtaisen tiedon kanssa. Yleisen tiedon analyysin tulee säilyttää välittömän yhteyden yksilökohtaiseen tietoon eli yksilökohtaisiin merkitysverkostoihin. Fenomenologisen metodin toinen osa onkin tasapainon etsimistä yleisen tiedon kattavuuden ja käsitteellistämisen mielekkyyden välillä. (Lukkarinen 2001, 142–143.) Analyysin toisen vaiheen aineistona käytetäänkin ensimmäisen osan tuloksia eli viittä yksilökohtaista merkitysverkostoa. Yksilökohtaisten merkitysverkostojen ominaispiirre tutkimusaineistona on niiden jäsentyneisyys, ja ne ovat tutkijan muotoilemia, eivät enää tutkittavien ilmauksia. (Perttula 1995, 156).

1. Tutkimusasenteen omaksuminen.

Tässä tutkimuksessa viisi yksilökohtaista merkitysverkostoa ovat ehdotelmia yleisistä kokemuksista koskevasta tiedosta. Tutkittavan ilmiön kuvailemisen jälkeen on vasta mahdollista lähteä tarkastelemaan, onko tutkittavassa ilmiössä sellaisia piirteitä, jotka voidaan yleistää ja millaisia yleistämisen keinoja voidaan käyttää (Varto 1992, 86–87). Tutkijana perehdyin yksilökohtaisiin merkitysverkostoihin lukemalla niitä useampaan kertaan läpi, ja samalla tein pohdintaa siitä, minkälainen yleistäminen olisi mahdollista ja minkälainen yleinen kuuluu tähän ilmiöön.

Tästä eteenpäin analyysi siirtyy yksilökohtaiselta yleiselle tasolle. Merkityksiä ei enää mielletä ensisijaisesti tietyn koetun maailman osaksi, vaan esimerkkinä merkityksistä, joiden tutkittaville yhteistä olemassaoloa tarkastellaan. Kyse on siis siitä, että ollaan kiinnostuneita merkityssuhteista, jotka näyttäytyvät kaikkien tutkittavien koetuissa maailmoissa. (Perttula 1995, 154.)

2. Merkityssuhteiden erottaminen ja muuntaminen merkityssuhde-ehdotelmiksi.

Tutustuttuani uudelleen aineistona oleviin viiteen merkitysverkostoon, jaoin jokaisen merkitysverkoston merkityksen sisältäviin yksiköihin. Tämä vaihe tapahtui yhdenmukaisesti ensimmäisen osan kolmannen vaiheen kanssa, jolloin tutkimusaineistosta erotettiin tutkittavan ilmiön kannalta merkittäviä kokonaisuuksia. Yleisen tiedon tavoittelu on osoitettu muuntamalla merkityssuhteet kielelle, jossa kokemusten yksilöperusteisuus häivytetään. Näitä tuloksia kutsutaan merkityssuhde-ehdotelmiksi. Seuraavassa esimerkki merkityssuhde-ehdotelmista, jotka ovat kirjoitettu sulkuihin eroteltujen merkityssuhteiden perään:

1. Hänelle varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde ovat tuttuja termejä. Varhaisella vuorovaikutuksella tarkoitetaan ensimmäisten vuosien aikana syntyneitä vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta, kokemuksia siitä ja sitä miten äiti ja isä pystyvät vastamaan lapsen tarpeisiin ja lapsen itkuun. (Varhainen vuorovaikutus on ensimmäisten vuosien aikana syntynyt vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta, kokemusta siitä, miten aikuiset vastaavat lapsen tarpeisiin.)

2. Kiintymyssuhdetta voi hänen mukaansa tarkastella joko lapsen näkökulmasta tai vanhemman näkökulmasta. Hän puhuu kiintymyksen kehitymisestä ja siitä pystyykö äiti ja isä vastaamaan lapsen tarpeisiin ja huolehtimaan lapsesta, antamaan hellyyttä ja uhrautumaan saatavilla- ja läsnäoloon. **(Kiintymyssuhde syntyy siitä, miten aikuiset vastaavat lapsen tarpeisiin, huolehtivat lapsesta ja antavat lapselle hellyyttä sekä ovat saatavilla ja läsnä.)**

3. Hän kertoo tutustuneensa varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen koulutuksensa kautta sekä muun ammatillisen koulutuksen kautta. **(Tutustuminen aiheisiin on tapahtunut koulutuksen ja muun ammatillisen koulutuksen kautta.)**

4. Hänen asiakkaisiin kuuluu paljon murrosikäisiä nuoria ja hän on huomannut, että neurologisten ongelmien yhteydessä pohditaan usein varhaista vuorovaikutusta ja lisäksi vanhempien elämänhallintaongelmiin tai mielenterveysongelmiin liittyen pohditaan onko näistä johtuen kyennyt antamaan riittävää hoivaa tai osoittamaan kiintymystä lapselle varhaislapsuudessa ja miten ne näkyvät murrosikäisen ongelmassa. Hän näkee varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen hyvin keskeisinä asioina lastensuojelussa. **(Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde ovat keskeisiä asioita lastensuojelussa.)**

5. Hänen mukaansa varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen arviointia lastensuojelussa tekee tapaamisten perusteella sosiaalityöntekijä sekä perhetyöntekijät ja sosiaalihojaajat, jotka tapaavat tiiviimmin perhettä. **(Arviointia tekevät tapaamisten perusteella sosiaalityöntekijä sekä perhetyöntekijä ja sosiaalihojaaja)**

6. Sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan voi tehdä kovin vahvoja arviointeja, jos ei ole saanut tähän arviointiin liittyvää koulutusta. Sosiaalityöntekijän tulee kuitenkin tiedostaa ja olla tietoinen varhaisesta vuorovaikutuksesta ja kiintymyssuhteesta ja niihin liittyvistä asioista. **(Ilman arviointiin erikoistunutta koulutusta sosiaalityöntekijä ei voi tehdä perusteellista arviointia, ja sosiaalityöntekijän tulee tiedostaa ja olla tietoinen varhaisesta vuorovaikutussuhteesta ja kiintymyssuhteesta sekä niihin liittyvistä asioista.)**

7. Lisäksi arviointia voi tehdä perheneuvolan työntekijät sekä lastenpsykiatrian työntekijät, joilla hän uskoo olevan enemmän asiaan liittyvää ammattitaitoa sekä tiettyjä struktuureja joiden mukaan arviointi etenee. Erikoistumiskoulutus asioiden arviointiin korostuu. **(Luotettava arviointi saadaan niiltä tahoilta, jotka ovat vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen arviointiin erikoistuneita ja kouluttautuneita. Tällöin arviointi etenee tiettyjen struktuurien kautta.)**

8. Hänen mukaansa lastensuojelutarpeen selvityksessä on näkynyt kovin vähän analyysia varhaisesta vuorovaikutuksesta. **(Lastensuojelutarpeen selvityksessä on vähän analyysia varhaisesta vuorovaikutuksesta tai kiintymyssuhteesta.)**

9. Avohuollon tukitoimia voidaan valita sen näkemyksen mukaan, että tarvitaan tukea varhaisen vuorovaikutuksen tai kiintymyssuhteen ongelmiin. Avohuollon tukitoimen tavoitteena voi esimerkiksi olla tiiviimmän kiintymyssuhteen luominen vanhemman ja lapsen välille. **(Avohuollon tukitoimia käytetään vuorovaikutussuhteen ja kiintymyssuhteen korjaamiseksi.)**

10. Huostaanottoon liittyen hän hieman empii kiinnitetäänkö varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen huomiota, ehkä ilmeisesti hakemuksessa voidaan asiaan liittyen kommentoida jotain. Hän kertoo ettei ole työskennellyt sijaishuollossa, mutta uskoo, että lapsesta on jo sen verran tietoa sijaishuoltoon mennessä kertynyt, että siellä asioihin kiinnitetään huomiota. Lisäksi hän uskoo, että sijaishuollossa kiinnitetään enemmän huomiota varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen ja sijaishuollossa tiedetään näistä asioista enemmän. **(Sijaishuollossa lapsen tilanteesta on pitkäaikainen tietämys, jolloin voidaan kiinnittää huomiota vuorovaikutussuhteeseen ja kiintymyssuhteeseen.)**

11. Sosiaalityöntekijänä hän käyttää arviointikeinona havainnointia seuraamalla asiakastapaamisilla vastaako vanhempi lapsen tarpeisiin ja miten vastaa. Lisäksi voi käyttää erilaisia haastattelu- ja kyselylomakkeita. **(Sosiaalityöntekijä arvioi havainnoimalla ja erilaisten haastattelu- ja kyselylomakkeiden avulla.)**

12. Hänellä on käsitys, että ammatillisemmissa tutkimuksissa on käytettävissä kuvaamista ja harjoitteita sekä ne ovat strukturoituneimpia. **(Muilta työntekijöiltä kerätty tieto on tärkeää sosiaalityöntekijöille.)**

13. Myös perhetyöntekijöiltä tuleva viesti vuorovaikutuksesta ja kiintymyssuhteesta on tärkeää sosiaalityöntekijälle. **(Varhaisen vuorovaikutussuhteen ja kiintymyssuhteen arviointiin erikoistuneet tahot käyttävät apuna kuvaamista, ja he toimivat strukturoidumman mallin mukaan.)**

14. Varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen tukemisessa käytetään apuna keskustelua, sosiaalityöntekijän antamaa ohjausta ja neuvontaa sekä joitakin harjoitteita, joilla voidaan ennakoita tulevia tilanteita. **(Sosiaalityöntekijän tuki tapahtuu avoimen ja ohjaavan keskustelun kautta.)**

15. Lisäksi tulisi käydä läpi vanhemman omaa henkilökohtaista tilannetta, millainen kiintymyssuhde vanhemmalla on ollut omiin vanhempiinsa ja pohtia yhteistyössä vanhemman kanssa miten nämä asiat vaikuttavat nyt lapsen tilanteeseen. **(Vanhemman oman kokemuksen ja kiintymyssuhdemallin selvittäminen ja keskustelu sen vaikutuksista on tärkeää.)**

16. Hänen mukaansa varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde ovat keskeisesti mukana kaikissa lastensuojeluasiakastapauksissa. **(Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde ovat keskeinen osa lastensuojelua.)**

17. Hän näkisi, että lastensuojelutarpeen selvityksessä tulisi enemmän kiinnittää huomiota millainen kiintymyssuhde ja varhainen vuorovaikutus ovat ja ovat olleet. (Varhaiseen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteeseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota lastensuojelutarpeen selvityksessä.)

18. Murrosikäisessä näkyy varhaisen vuorovaikutussuhteen tuloksia, näin olleen kaikkien kanssa asiaa tulisi käsitellä enemmän. (Asiat näkyvät ja liittyvät jokaiseen asiakastapaukseen, myös murrosikäisten lasten elämään ja vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta tulisi käsitellä perheiden kanssa enemmän).

3. Sisältöalueiden muodostaminen

Merkityssuhde-ehdotelmien jälkeen muodostin niitä jäsentävät sisältöalueet. Sisältöalueet muodostumiseen vaikuttivat ensimmäisen osan toisen vaiheen pohjalta muodostuneet sisältöalueet. Lisäksi pyrin Perttulan (1995, 156) mallin mukaan refleктоimaan yksilökohtaisia merkitysverkostoja ja niistä erottamani ja tiivistämiäni merkityksiä sisältäviä yksiköitä. Näin muodostuivat aineiston kokonaisuutta jäsentävät sisältöalueet, jotka olivat: 1. varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen määrittely, 2. oma kokemus ja tieto varhaisesta vuorovaikutussuhteesta ja kiintymyssuhteesta, 3. varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen näkyminen lastensuojelun sosiaalityössä ja sen eri työskentelyvaiheissa, 4. varhaisen vuorovaikutussuhteen ja kiintymyssuhteen arviointi lastensuojelussa sekä 5. sosiaalityöntekijän omat tuntemukset.

4. Merkityssuhde-ehdotelmien sijoittaminen sisältöalueisiin

Analyysin neljännessä vaiheessa keräsin aluksi jokaisesta yksilökohtaisesta merkitysverkostosta tehdystä merkityssuhde-ehdotelmasta kaikki merkitysehdotelmat omaksi kokonaisuudeksi ja sijoitin sen jälkeen jokaisen merkityssuhde-ehdotelman johdonmukaisesti siihen kuuluvaan sisältöalueeseen. Näin ollen kukin sisältöalue kokosi yhteen siihen liittyvät merkityssuhde-ehdotelmat. Esimerkissä on käytetty yhden osallistujan merkitys-ehdotelmien sijoittamista sisältöalueisiin. Esimerkissä sisältöalueet

on kirjoitettu tummennettuna ja merkityssuhde-ehdotelmat niiden alapuolelle:

1 Varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen määrittely

Vuorovaikutus ja kiintymyssuhde ovat ensisijaisen hoitajan ja lapsen välinen tunneside sekä fyysinen side. Ne ovat tapa, jolla hoitaja kokee ja käsittelee vauvaa sekä tapa, jolla hoitaja puhuu vauvalle.

2 Oma kokemus ja tieto varhaisesta vuorovaikutussuhteesta ja kiintymyssuhteesta

Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde tulevat tutuksi koulutuksen, työn ja oman mielenkiinnon kautta.

3 Varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen näkyminen lastensuojelun sosiaalityössä ja sen eri työskentelyvaiheissa

Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde näkyvät lastensuojelutyössä sekä pikkulapsiperheissä, mutta myös murrosikäisten lasten perheissä.

Asioihin kiinnitetään huomiota, kun pohditaan lapsen, nuoren ja perheen ongelmia.

Varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen kiinnitetään jokaisessa lastensuojelun prosessin vaiheessa huomiota.

Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde tulisi tuoda selkeästi esiin asiakassuunnitelmassa.

Sosiaalityöntekijä kerää tietoa muilta toimijoilta lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta ja kiintymyssuhteesta.

Keskustelut, kannustaminen ja avoin työskentely lapsen verkoston kanssa tukevat vanhemman ja lapsen varhaista vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta.

4 varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen arviointi lastensuojelussa

Sosiaalityöntekijä ei voi yksityiskohtaisesti ja laadukkaasti tehdä arviointia.

Varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen arviointi kuuluu ensisijaisesti perheen lähityöntekijälle, kuten ensikodin työntekijälle, perhetyöntekijälle, sosiaaliohjaajalle, lastenpsykiatrian työntekijälle.

Sosiaalityöntekijä voi arvioida perheen tukitoimia, mikäli perheessä on varhaisen vuorovaikutuksen tai kiintymyssuhteen ongelmia.

Varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen arviointia tehdään lastensuojelussa vaihtelevasti.

Lastenpsykiatrian työryhmässä on tietty runko minkä mukaan arviointia tehdään.

Arviointiin liittyvät välineet ovat hieman vaikeita nimetä.

Havainnointi on tärkeä väline tehdä arviota.

Havaintoja tehdään hoitajan toimiessa lapsen kanssa, vanhemmuuden roolikartan avulla sekä havainnoimalla hoitajaa ja lasta.

Sosiaalityöntekijä tekee arviota muilta kerätyn tiedon perusteella.

Seuranta ja arviointi tehdään vastaanottokodissa vanhemman tavatessa lasta.

5 Sosiaalityöntekijän omat tuntemukset

Kun asia on omassa elämänvaiheessa ajankohtainen, niin siihen kiinnittää huomiota työssään enemmän.

Sosiaalityöntekijälle täytyy tulla vahva tunne, että lapsella on kaikki hyvin ja vanhempi kohtaa lapsen aidosti.

Tunne siitä, että lasta ei voi kotiuttaa.

Tunne ohjaa työskentelyä ja tehtyjä ratkaisuja, välillä työskentelyn aikana tullut tunne osoittautuu oikeaksi, kun asiakkuus etenee.

Lastensuojelussa ei kiinnitetä riittävästi huomiota varhaiseen vuorovaikutuksen ja lapsen ja vanhemman väliseen kiintymyssuhteeseen.

5. Muodostetaan sisältöalue-ehdotelmat sekä 6. Muodostetaan ehdotelma yleiseksi merkitysverkostoksi

Merkityssuhde-ehdotelmista siirryin sisältöalue-ehdotelmiin kuvaamalla jokainen sisältöalue kerrallaan merkityssuhde-ehdotelmien ydinsisällöt. Vaikka merkitysten yksilökohtaisuudella ei olisi enää tässä vaiheessa ensiarvoista merkitystä, en lähtenyt heti yhdistämään eri ihmisten merkityssuhde-ehdotelmia sisältöalueittain. Näin sisältöalue-ehdotelmia syntyi haastateltavien mukaan viisi kappaletta. Tässä vaiheessa tutkimusta sisältöalue-ehdotelmien perusteella muodostin viisi ehdotelmaa yleiseksi merkitysverkostoksi.

Seuraavassa esimerkki tästä:

Varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen määrittely

Vuorovaikutus ja kiintymyssuhde ovat ensisijaisen hoitajan ja lapsen välinen tunneside sekä fyysinen side. Ne ovat tapa, jolla hoitaja kokee ja käsittelee vauvaa sekä tapa, jolla hoitaja puhuu vauvalle.

Oma kokemus ja tieto varhaisesta vuorovaikutussuhteesta ja kiintymyssuhteesta

Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde tulevat tutuksi koulutuksen, työn ja oman mielenkiinnon kautta.

Varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen näkyminen lastensuojelun sosiaalityössä ja sen eri työskentelyvaiheissa

Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde näkyvät lastensuojelutyössä sekä pikkulapsiperheissä, mutta myös murrosikäisten lasten perheissä. Asioihin kiinnitetään huomiota, kun pohditaan lapsen, nuoren ja perheen ongelmia. Varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen kiinnitetään jokaisessa lastensuojelun prosessin vaiheessa huomiota. Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde tulisi tuoda selkeästi esiin asiakassuunnitelmassa. Sosiaalityöntekijä kerää tietoa muilta toimijoilta lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta ja kiintymyssuhteesta. Keskustelut, kannustaminen ja avoin työskentely lapsen verkoston kanssa tukevat vanhemman ja lapsen varhaista vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta.

Varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen arviointi lastensuojelussa

Sosiaalityöntekijä yksin ei voi tehdä yksityiskohtaisesti ja laadukkaasti arviointia. Varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen arviointi kuuluu ensisijaisesti perheen lähityöntekijälle, kuten ensikodin työntekijälle, perhetyöntekijälle, sosiaalihoitajalle, lastenpsykiatrian työntekijälle. Sosiaalityöntekijä voi arvioida perheen tukitoimia, mikäli perheessä on varhaisen vuorovaikutuksen tai kiintymyssuhteen ongelmia. Varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen arviointia tehdään lastensuojelussa vaihtelevasti. Lastenpsykiatrian työryhmässä on tietty runko minkä mukaan arviointia tehdään. Arviointiin liittyvät välineet ovat hieman vaikeita nimetä, mutta havainnointi on tärkeä väline tehdä arviota. Havaintoja tehdään hoitajan toimiessa lapsen kanssa, vanhemmuuden roolikartan avulla sekä havainnoimalla hoitajaa ja lasta erikseen. Sosiaalityöntekijä tekee arviota myös muilta kerätyn tiedon perusteella. Vastaanottokodissa seurantaa ja arviointi tehdään vanhemman tavatessa lasta.

Sosiaalityöntekijän omat tuntemukset

Kun asia on omassa elämänvaiheessa ajankohtainen, niin siihen kiinnittää työssään huomiota enemmän. Sosiaalityöntekijälle täytyy tulla vahva tunne, että lapsella on kaikki hyvin ja vanhempi kohtaa lapsen aidosti. Sijoituksen yhteydessä saattaa tulla tunne siitä, että lasta ei voi kotiuttaa. Tunne ohjaa

työskentelyä ja tehtyjä ratkaisuja, välillä työskentelyn aikana tullut tunne osoittautuu oikeaksi, kun asiakkuus etenee. Lastensuojelussa ei kuitenkaan kiinnitetä riittävästi huomiota varhaiseen vuorovaikutukseen ja lapsen ja vanhemman väliseen kiintymyssuhteeseen.

Tämän jälkeen etenin yleisen merkitysverkosto ehdotelman työstämisessä niin, että yhdistin sisältöalueittain viiden yleisen merkitysverkostoehdotelman merkitykset. Toisin sanoen muodostin kunkin sisältöalueen yleisen merkitysverkoston. Keräsin, jälleen tekstinkäsittelyohjelmaa apuna käyttäen, jokaisen neljän sisältöalueen alle jokaisesta viidestä yleisestä merkitysverkostoehdotelmasta niiden merkitykset ja muodostin näistä sisältöalueiden yleisen merkitysverkoston. Esimerkkinä sisältöalue 2. Oma kokemus ja tieto varhaisesta vuorovaikutussuhteesta ja kiintymyssuhteesta:

Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde tulevat tutuksi koulutuksen, työn ja oman mielenkiinnon kautta.

Aihe on tullut tutuksi opiskelun ja käytännön työn kautta. Opittu taustalla ollut teoria mukautuu käytännön työhön.

Tutustuminen aiheisiin on tapahtunut koulutuksen ja muun ammatillisen koulutuksen kautta. Sosiaalityöntekijän tulee tiedostaa ja olla tietoinen varhaisesta vuorovaikutussuhteesta ja kiintymyssuhteesta sekä niihin liittyvistä asioista.

Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde ovat tulleet tutuiksi opintojen ja täydennysopintojen kautta sekä yhteistyöntyön kautta asiaa erikoistuneiden tahojen kanssa. Oma mielenkiinto on myös lisännyt tiedon hankkimista.

Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde ovat tuttuja asioita koulutuksen ja ammattiin ja työhön liittyvien koulutusten kautta.

Tämän jälkeen muodostin kunkin sisältöalueen yleisen rakenteen tutkijan reflektiota ja intuitiivista evidenssiä apuna käyttäen. Tämän vaiheen tavoitteena oli tarkoitus lähestyä tutkittavan ilmiön yleisen merkitysverkoston ehdotelmaa yhtenä kokonaisuutena. Etenen seuraavaksi suoraan kuvaamaan tutkimuksen tuloksena syntynyttä yleisen merkitysverkoston tyyppiä.

7. Yleisen merkitysverkoston muodostaminen.

Tutkimuksen analyysin viimeisenä vaiheena on tarkoitus valmistua tutkimuksen tuloksena yleinen kokemusta kuvaava merkitysverkosto. Tässä vaiheessa integroin Perttulan (1995, 173) ohjeistuksen mukaan sisältöalueiden yleiset merkitysverkostot yhteen tutkittavan ilmiön yleisenä merkitysverkostona ilmaistavaan muotoon. Eli ehdotemat yleisiksi merkitysverkostoiksi, joita oli tässä tutkimuksessa yhtä monta kuin tutkimukseen osallistuneita (viisi), jäsennettiin yleiseksi merkitysverkostoksi. Kyse ei ole enää ehdotelmasta, vaan empiirisen analyysin päätepiteestä, joka sisältää tutkittavaa ilmiötä koskevan yleisen tiedon (Lukkarinen 2001, 151). Koska pitkälti kaikki tämän tutkimuksen ehdotemat yleisiksi merkitysverkostoiksi ilmensivät samoja ydinmerkityksiä, oli mahdollista muodostaa yksi yleinen merkitysverkosto eli yksi yleisen merkitysverkoston tyyppi, joka on esitetty seuraavaksi:

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia varhaisen vuorovaikutussuhteen ja kiintymyssuhteen huomioimisesta lastensuojelun sosiaalityössä

Varhainen vuorovaikutus on lapsen ja ensisijaisen hoitajan välistä tarpeisiin vastaamista ja lapsen hoivaamista ja huolehtimista. Varhaisen vuorovaikutuksen seurauksena lapsen ja hoitajan välille syntyy tunne-side, joka näkyy aikuisen ja lapsen välisessä kontaktissa, kosketuksessa ja puheessa. Kiintymyssuhde on suhde, joka vuorovaikutuksen kautta syntyy lapsen ja hoitajan välille. Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde ovat lapsen kehityksen perusta.

Varhaista vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta koskeva tieto saadaan opiskelun, ammatillisen koulutuksen ja käytännön työn kautta. Opittu teoria mukautuu käytännön työhön. Sosiaalityöntekijän oma mielenkiinto lisää tiedon hankkimista. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tulee tiedostaa ja olla tietoinen varhaisesta vuorovaikutussuhteesta ja kiintymyssuhteesta sekä niihin liittyvistä asioista.

Varhainen vuorovaikutussuhde sekä kiintymyssuhde ovat läsnä pikkulapsiperheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä, mutta myös murrosikäisten lasten perheissä, vaikkakin niihin liittyvät ongelmat saattavat näkyä eri tavalla. Varhainen vuorovaikutussuhde ja kiintymyssuhde tulisi huomioida jokaisen lastensuojelun asiakkuuden työskentelyn aikana.

Pääsääntöisesti varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen kiinnitetään huomiota kaikissa lastensuojelun sosiaalityön eri vaiheissa. Erityisesti niiden tulisi näkyä lastensuojelutarpeen selvityksessä,

lastensuojelun asiakassuunnitelmassa ja avohuollon tukitoimia mietittäessä. Erilaisten menetelmien käyttäminen, kuten perheen jäsenten tapaamiset, keskustelut, erilaiset kyselylomakkeet, teemakortit, sukupuoli, elämänjano ja vanhemmuuden roolikartta, nähdään tärkeinä asioina, kun selvitetään lapsen tilannetta ja siihen liittyviä vuorovaikutussuhteita ja kiintymyssuhdetta. Avohuollon tukitoimet, kuten perhetyö, perheterapia, perhekuntoutus, sosiaaliohjaus, tapaamiset sekä lastenpsykiatrian, ensikodin ja perheneuvolan palvelut ovat merkittäviä varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen tukijoita. Myös vanhemman omien kokemusten ja kiintymysmallin selvittäminen ja käsittely on tärkeää, jotta vanhempi kykenee näkemään perheen tilanteen lapsen näkökulmasta sekä ymmärtämään omien toimiensa vaikutukset.

Sosiaalityöntekijän vastuulle kuuluu kerätä tietoa kaikilta perheen kanssa työskenteleviltä tahoilta. Tieto välittyy oikealla tavalla, kun tavoitteet ovat sovittuja ja kirjaukset on tehty hyvin ja samanlaisia ohjeistuksia noudattaen. Sosiaalityöntekijöiden arviointi tapahtuu pitkälti tapaamisilla tehtyjen havaintojen perusteella. Havaintoja tehdään sekä aikuisista ja lapsista että heistä yhdessä. Lisäksi arviointia tehdään keskustelun ja erilaisten kysely- ja haastattelulomakkeiden perusteella. Sosiaalityöntekijä tekee arviota myös muiden perheen kanssa työskentelevien työntekijöiden havaintojen perusteella.

Ensisijaisesti arviointia tekevät perheiden lähityöntekijät, kuten perhetyöntekijät, sosiaaliohjaajat, lastensuojelulaitoksen työntekijät, ensikodin työntekijät ja lastenpsykiatrian työntekijät. Sosiaalityöntekijän vastuulla on se, että varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen arviointi tulee tehtyä. Lisäksi sosiaalityöntekijän vastuulle kuuluu arvioida oikeat avohuollon tukitoimet, mikäli perheessä on vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen ongelmia.

Jokainen sosiaalityöntekijä havainnoi erilaisilla ja havainnointikyky perustuu työkokemukseen ja työntekijän omiin arvoihin, jotka saattavat olla myös erilaisia kuin perheessä olevat arvot. Arviointi on silloin luotettavaa, kun työntekijä on saanut siihen pätevöittävän erikoistumiskoulutuksen ja arviointi tapahtuu tietyn struktuurin ja mallin mukaisesti.

Sosiaalityöntekijän omat tunteet ja tuntemukset ohjaavat työskentelyä ja työssä tehtyjä ratkaisuja. Tunteet perustuvat suurelta osin tehtyihin havaintoihin. Varhaisen vuorovaikutussuhteen ja kiintymyssuhteen huomioiminen riippuu sosiaalityöntekijän omista painotuksista ja intresseistä.

Koska varhainen vuorovaikutussuhde ja kiintymyssuhde ovat keskeisiksi asioita lastensuojelussa, niihin tulisi kiinnittää enemmän huomiota lastensuojelun sosiaalityössä.

9 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISET NÄKÖKOHDAT

Fenomenologisessa tutkimuksessa korostuu tutkimuskohteena olevan toisen ihmisen tutkimisen vaikeuksien ytimenä toiseuden ongelma. Fenomenologisen filosofian mukaan tutkimuksen perustana olevia filosofisia ongelmia on ennen kaikkea ihmiskäsitys eli millainen ihminen on tutkimuskohteena ja tiedonkäsitys eli miten kohteesta voidaan saada inhimillistä tietoa ja millaista tämä tieto on luonteeltaan. Fenomenologisessa ihmiskäsityksessä tutkimuksen tekemisen kannalta keskeisiä käsitteitä ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys. Tietokysymyksistä esille nousevat ymmärtäminen ja tulkinta. Fenomenologisessa tutkimuksessa tavoitellaan toisen kokemusta. Kokemuksesta puhuminen eroaa käsityksistä puhumisesta. Yksilön käsitteet eivät aina ole omien kokemusten reflektiossa syntyneitä, vaan ne saattavat olla kotoisin yhteisöstä, ja ne ovat muotoutuneet yksilössä kaikenlaisen informaation, kasvatuksen, opetuksen ja sosialisoinnin kautta. Kokemus on aina omakohtainen, mutta käsitys ei välttämättä ole. Käsitteet voivatkin kertoa yhteisön perinteisistä ja tyypillisistä tavoista ajatella. (Laine 2001, 28–45.)

Tässä tutkimuksessa pyrin huomioimaan haastatteluissa ja niiden analysoinnissa käsityksen ja kokemuksen eron. Analysointivaiheessa kokemusten tutkijana voi joutua vaikeuksiin, jos tutkija on kerännyt aineiston, jossa puhutaan pääosin vain yleisiä ajatuksia ja mielipiteitä. Haastateltava saattaa kokea ja toimia toisin kuin mitä kertoo, kun häneltä kysytään käsitystä jostakin asiasta (Laine 2001, 39). Tämän tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa se, että olen tutkijana osannut esittää oikeanlaisia kysymyksiä eli kysymyksiä, jotka yhdistävät haastateltavan vastauksissa hänen oman toimintansa ja kokemuksensa asiasta. Lisäksi olen käyttänyt paljon aikaa kerätyn aineiston kuuntelemiseen ja lukemiseen, jotta olen ymmärtänyt paremmin ilmaisujen merkityksiä haastateltavien omasta näkökulmasta.

Fenomenologisessa tutkimuksessa korostuu tutkimuskohteena olevan toisen ihmisen tutkimisen vaikeuksien ytimenä toiseuden ongelma (Lukkarinen 2001, 125). Laineen (2001) mukaan fenomenologisessa tutkimuksessa on

kyse tien etsimisestä toisen ”toiseuteen” eli etsimme toisen omaa ja erityislaatuista suhdetta johonkin asiaan. Tällöin tutkijan vastuu on merkittävä, koska tutkijan on määriteltävä oma paikkansa suhteessa tutkimuskohteeseen ja ihmisiin, joiden elämästä hän hankkii tietoa. Tutkijan tuleekin pohtia, mitä mahdollisuuksia tutkijalla on ymmärtää toista ihmistä ja miten ymmärrettävyys on parhaiten saavutettavissa. Saman ihmisen elämysmaailma voi saada erilaisia muotoja ja tulkintoja riippuen siitä, kuka ja millaisesta viitekehuksesta ja mitä varten kerää tutkimustietoa. (Lukkarinen 2001, 125–126.)

Fenomenologiseen tutkimukseen kuuluu kriittisyys ja reflektiivinen vaihe. Tutkijan tulee olla itsekriittinen, ja hänen tulee aina kyseenalaistaa tekemänsä tulkinnat ja asettaa ne koetukselle. Reflektiivisyydellä tutkija pyrkii huolehtimaan siitä, että hän on mahdollisimman tietoinen omista tutkimuksiin liittyvistä lähtökohdista. (Laine 2001, 34). Haastatteluita tehdessäni ja aineistoa käsitellessäni olen pyrkinyt siihen, että olen antanut tilaa ymmärrykselle enkä ole tehnyt välittömästi tulkintoja haastateltavien kertomuksista. Olen siis pyrkinyt haastatteluja tehdessäni sekä aineistoa käsitellessäni tavoittamaan ns. toisen omaa, erityislaatuista suhdetta aiheena olevaan asiaan. Olen pyrkinyt päästämään irti ennakkoluuloista ja tavoistani ymmärtää toista. Tämä onkin ehto sille, että tutkimus voisi saavuttaa yleisempää pätevyyttä. (Laine 2001, 34–35). Reflektion ja sulkeistamisen avulla olen pyrkinyt myös tiedostamaan tutkimustani koskevat ennakolta asiaa selittävät teoreettiset mallit. Pyrkiessäni mahdollisen luotettavaan tutkimukseen ja tulokseen, olen noudattanut tarkasti fenomenologisen tutkimusprosessin etenemisen vaiheita. Olen edennyt niin, että olen selvittänyt alemman vaiheen ennen seuraavaa vaihetta. Tällä olen pyrkinyt myös takaamaan tutkimuksen kurinalaisuuden ja vähentämään tutkijana omien välittömien tulkintojeni vaikutusta lopputulokseen. Fenomenologit korostavat intuition merkitystä aineiston käsittelyssä. Tutkijan on mahdollista nähdä merkityskokonaisuudet, kun hän riittävästi paneutuu aineistoon. Merkitysten välisten yhteyksien ymmärtäminen perustuu tutkijan omaan intuitiiviseen, elämänkokemuksen myötä kehittyneeseen merkitysten tajuun ja merkityskokonaisuudet löytyvät sisäisen

yhteenkuuluvuuden eli samanlaisuuden perusteella. Itselleni tutkijana intuition käyttö oli mieleistä ja ennalta tuttua.

Tässä tutkimuksessa on pyritty huomioimaan kaikki hyvän tutkimuksen eettiset vaatimukset. Tutkimuksen eettisyys on huomioitu suhteessa tutkittaviin, tiedon keräämiseen, tiedon analysointiin sekä tulosten luotettavuuteen. Olen pyrkinyt huolehtimaan, että tutkittavien tunnistamattomuus on turvattu. Olen itse ollut henkilökohtaisesti tutkittaviin yhteydessä sekä sopinut heidän kanssaan haastatteluista. Tutkittavat ovat itse saaneet päättää halukkuudestaan osallistua tutkimukseen. Tutkittavat saivat itse valita paikan, jossa haastattelut toteutuivat. Haastatteluiden lukumäärään vaikutti se, että monet sosiaalityöntekijät kieltäytyivät työkiireisiin, päällekkäisiin tutkimuksiin sekä kehittämishankkeisiin vedoten. Tutkittavia hankkiessani pyrin tämän ottamaan huomioon ja kunnioittamaan heidän päätöstään heidän kieltäytyessä. Haastattelutilanteet pyrin tutkijana pitämään luotettavina, luonnollisina ja turvallisina, jotta tutkittavien oli helppo tuoda esille omia erilaisia kokemuksiaan. Omasta mielestäni onnistuin tässä, sillä tutkittavat puhuivat avoimesti kokemuksistaan ja kokivat asioiden pohtimisen tärkeäksi.

Lisäksi tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt avoimuuteen kuvaamalla tarkasti tutkimusprosessin kulkua ja tutkimustulosten muotoutumista analyysin eri vaiheiden kautta. Olen myös avoimesti tuonut esille tekemiäni ratkaisuja ja perustellut niiden johdonmukaisuutta.

Vaikka fenomenologisessa tutkimuksessa ei ole tarkoituksena tuottaa yleistä tietoa, on tässä tutkimuksessa saavutettu yksi yleinen merkitysverkostotyyppi, joka avaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia varhaisen vuorovaikutussuhteen ja kiintymyssuhteen huomioimisesta lastensuojelun sosiaalityössä. Tutkimuksen tavoitteena olivat yksittäisten ihmisten kokemukset. Näistä kuitenkin löytyi samankaltaisuuksia, jolloin niitä voitiin kuvailla käsitteellisesti analyysin lopuksi yleisellä tasolla. Tästä on vielä enemmän tutkimuksen pohdinnassa.

10 TUTKIMUKSEN POHDINTAA

Fenomenologinen erityistiede pitää kokemusta suhteena. Perttulan (2005) mukaan kokemus sisältää tajuavan subjektin ja hänen tajunnallisen toimintansa sekä kohteen, johon tuo toiminta suuntautuu. Kokemusta voikin kutsua erityiseksi suhteeksi eli merkityssuhteeksi. (Perttula 2005, 116–117).

Tässä tutkimuksessa tutkittiin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia siitä, mikä merkitys on lapsen ja vanhemman välisellä varhaisella vuorovaikutuksella lastensuojelun sosiaalityössä, sen käytännöissä ja toiminnassa. Tutkimuksen fenomenologisen analyysin tuloksena syntyi viisi ehdotelmää yleiseksi merkitysverkostoksi, joista voitiin muodostaa yksi yleinen merkitysverkostotyyppi. Tämän merkitysverkostotyypin kautta palaan joihinkin sosiaalityöntekijöiden kokemuksiin ja merkityksiin. Haastattemieni lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden haastatteluiden kautta välittyi vahvasti se, että erilaiset tieteen teoriat yhdistyvät työssä käytännön kokemuksen, oman persoonan ja merkitysten kautta tavaksi toimia. Jotta sosiaalityöntekijän tekemää työtä ja arviointia voitiin kutsua laadukkaaksi, kokivat sosiaalityöntekijät, että heidän on saatava asiaan erikoistavaa ja pätevöittävä koulutusta. Havainnointi on sosiaalityöntekijän merkittävä työväline, joka harjaantuu työvuosien ja oman kiinnostuksen myötä. Haastatteluiden mukaan sosiaalityöntekijällä on laaja vastuu asiakkaan asioista, pelkästään oman työn tarkkailu ja toteutuminen eivät riitä, vaan myös muiden asiakkaan kanssa työskentelevien työntekijöiden tiedon ja toiminnan varassa sosiaalityöntekijä tekee arviointia ja toimintaan liittyviä ratkaisuja. Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde nähtiin hyvin keskeisiksi asioiksi koko lastensuojelun työskentelyn aikana. Näyttää kuitenkin, että niiden ymmärtämiseen, seurantaan ja arviointiin ei koettu olevan tarpeeksi valmiuksia. Sosiaalityöntekijöiden kosketus asiakkaan eli lapsen kiintymyssuhteen ja vuorovaikutuksen todelliseen elämäntilanteeseen saattoi jäädä etäiseksi, koska työ hajoaa moniin tehtäviin ja työn jakaminen muiden asiantuntijoiden kanssa on lastensuojelun tätä päivää.

Terhi Juoppilan (2007) pro gradu -tutkielman tulokset tukevat omassa tutkimuksessani esille tulleita sosiaalityöntekijöiden kokemuksia. Juoppilan tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijä on kiintymyksen asiantuntija, mutta tietyissä rajoissa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta olisi tarkasteltava suhteessa muihin lapsuuden asiantuntijoihin sekä suhteessa sosiaalityön koulutukseen ja työntekijöiden työhistoriaan. Juoppilan tutkimuksessa kiintymyksen vaikuttavuus ymmärrettiin lastensuojelussa kahdella tavalla: toisaalta kiintymystä pidettiin vain yhtenä tekijänä lapsen kokonaistilanteessa, mutta toisaalta sen merkitys nähtiin niin keskeiseksi, että sitä voitiin kutsua prosessin punaiseksi langaksi. (Juoppila 2007, 77–78.)

Kiintymyssuhteessa rakennetaan turvaa ja luottamusta asettumalla suhteeseen. Perheen vuorovaikutussuhteet ovat lapsen kehityksen ja perustana ja muovaajina. Useissa kiintymyssuhdetta käsittelevissä eri teoksissa sanotaan riittävän hyvän hoivan olevan sitä, että vanhemmalla on kyky vastata lapsensa iänmukaisiin konkreettisiin ja emotionaalisiin tarpeisiin. Vanhemman tulee myös kyetä ymmärtämään hänen ja lapsen välisen suhteen merkitys lapsen kokonaisvaltaiselle kasvulle ja kehitykselle. Lisäksi vanhemman tulee toimia niin, että lapsi tulee hyväksytyksi omana itsenään. Tarkoittaisiko tämä sitä, että lastensuojelun asiakkuudessa olevien perheiden ja erityisesti lapsen elämäntarina voitaisiin muuttaa, jos vanhemman ja lapsen suhteeseen keskityttäisiin lastensuojelun työskentelyssä tiiviimmin ja vahvistettaisiin vanhemman kykyä eläytyä lapsen kokemuksiin?

Kiintymyssuhdetta, lapsen ja vanhemman välistä suhdetta sekä sosiaalityötä yhdistävät vuorovaikutus toisen ihmisen kanssa. Vuorovaikutuksessa korostuvat kokemus itsestä, arvot ja merkitykset. Olen omasta mielestäni onnistunut metodin valinnassa, sillä fenomenologinen erityistiede pitää kokemusta erityisenä suhteena, merkityssuhteena, jossa subjekti ja objekti liittyvät yhdeksi kokonaisuudeksi. Fenomenologinen ajattelutapa on tukenut tutkimukseni aihepiirin maailmaa sekä siihen liittyviä teoreettisia viitekehyksiä. Perttulan fenomenologisen analyysimenetelmän taustalla vaikuttavalla holistisella ihmiskäsityksellä on yhteistä sosiaalityön kanssa.

Auttamistyössä pyritään vaikuttamaan ihmisen elämäntilanteeseen eli tilanteeseen. Tähän liittyen auttamistyössä on myös tunnistettava ihmisen kehollisuus ja tajunnallisuus, jotta sosiaalityölle ominainen kokonaisvaltaisuus toteutuu. Tutkimuksen myötä on ollut mielenkiintoista tutustua sosiaalityöntekijöiden kokemuksiin fenomenologisen metodin avulla sekä haastaa tutkijana itseä keskittymään siihen, miten ihmiset itse kokevat elämäänsä ja olemassaoloansa.

Kiintymyssuhteissa ja vuorovaikutuksissa on kyse kokemuksista ja merkityksistä. Ihmisten omat kokemukset ja käsitykset ohjaavat heidän vuorovaikutuksessa olemistaan muiden ihmisten kanssa ja heidän kykyään luoda kiintymyssuhteita muihin ihmisiin. Sosiaalityössä tarkoituksena on kasvokkaiseen vuorovaikutukseen perustuvan auttamisen käytännön edistää ihmisarvoa ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta (Rostila & Santala, 2014). Sosiaalityön humanit arvot ohjaavat sosiaalityöntekijöiden tavoitetta ymmärtää, millaista on elää ihmisenä tämän omassa elämäntilanteessa. Fenomenologisessa metodissa nousevat esiin kuuntelemisen, läsnäolon ja vaikutetuksi tulemisen merkitys, ja tutkijan on uskallettava luottaa metodin noudattamisen seurauksena syntyvään tutkijan intuitioon. Jos halutaan ymmärtää, millaista on elää ihmisenä, on tutkittava kokemuksellista todellisuutta. Fenomenologinen lähestymistapa pyrkiikin puolueettomasti ottamaan huomioon tutkimukseen osallistuvien kokemukset ja käsitykset tutkittavasta ilmiöstä. (Lukkarinen 2001, 157–158.) Sosiaalityössä kuuntelemisen taito ja läsnäolo sekä luottamuksellisen suhteen luominen ovat asiakkaan kohtaamisessa merkittäviä asioita. Mielestäni on ajankohtaista tuoda esille sosiaalityöntekijöiden omia kokemuksia ja merkityksiä sosiaalityöhön liittyen sekä ammentaa niistä tietoa, jonka avulla voidaan vastata paremmin asiakkaiden tarpeisiin ja pyrkiä tavoittamaan muutoksen mahdollisuus.

Lapsen ja vanhemman välisen varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen huomioimisen ja niiden tukemisen vahvistamiseksi lastensuojelun sosiaalityössä tulisi mielestäni kiinnittää huomiota seuraaviin asioihin: lastensuojelutarpeen selvityksessä sekä asiakassuunnitelmassa tuli selkeästi olla otsikot, joiden alle kirjataan sosiaalityöntekijän havainnot

lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta sekä perheen muista vuorovaikutussuhteista. Sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa tulisi kiinnittää huomiota tutkimuksen ilmiöön liittyvän aihealueen laajentamiseen ja tarjota aiheeseen liittyviä lisäkursseja. Perhetyön ja perhekuntoutuksen toiminta-ajatus tulee vahvasti olla keskittynyt vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutussuhteeseen, vanhemman kykyyn asettua lapsen kokemuksiin sekä tunnistaa lapsen etu. Lastensuojelun työskentelyn jokaisessa vaiheessa lapsen tarpeet tulee nostaa esille ja tukea vanhempaa niiden huomioimisessa. Myös aikuiset tarvitsevat tukea omien kokemustensa käsittelyssä sekä tukea huomioida kokemusten merkitysten vaikutusta lapsen kokemuksiin. Kokemuksen myötä sosiaalityöntekijöillä on paremmat edellytykset yhdistää erilaista tietoa ja tutkimusta käytännön kokemuksen kanssa. Tästä syystä olisi erityisen tärkeää, että nuoremmilla sosiaalityöntekijöillä olisi mahdollisuus työuransa alkuvaiheessa seurata kokeneen sosiaalityöntekijän työskentelyä ja perehtyä näin työpaikallaan sosiaalityön toiminnallisiin lähtökohtiin ja ammatillisiin käytäntöihin.

LÄHTEET

- Aho, P. 1999. Haasteet ja asiantuntijuus sosiaalialan työssä. Porvoo: WSOY –kirjapainoyksikkö.
- Alho, A. 1995. Kehittämistyön tarve ja merkitys. Teoksessa Virtanen, P. toim. Näkökulmia lastensuojeluun. Juva: WSOY:n graafiset laitokset, 148.
- Alasuutari, P. 2001. Laadullinen tutkimus. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Bardy, M. 1995. Lapsuus ja lastensuojelu – eksistentiaalista juonta etsimässä. Teoksessa Virtanen, P. toim. Näkökulmia lastensuojeluun. Juva: WSOY:n graafiset laitokset, 70-77.
- Bardy, M. 2009. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Helsinki: Yliopistopaino, 17-51.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I: Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 24-42.
- Forsberg, H. 1994. Yksi ja monta perhettä. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden perhetulkinnoista sosiaalitoimistotyössä. Jyväskylä. STAKESin tutkimuksia 42.
- Forsberg, H., Kuronen, M., Pösö, T. & Ritala-Koskinen, A. 1994. Perheongelmat ja asiantuntijakäytännöt. Teoksessa Linna, P. (toim.) Perhe. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja C Nro 6, 172-187.
- Gerhardt, S. 2004. Why love matters. How affection shapes a baby's brain. Suomennos: Kivirauma, M. 2007. Rakkaus ratkaisee. Varhaisen vuorovaikutuksen merkitys aivojen kehittymiselle. Helsinki: Edita Prima Oy.

Giorgi A. 1997. Theory, practice and evaluation of the phenomenological method as a qualitative research methods. *Journal of Phenomenological Psychology*. 28(2), 235-261.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Juoppila, T. 2007. Lapsen kiintymys lastensuojeluprosessissa – sosiaalityöntekijä kiintymyssuhteen asiantuntijana? Tampereen Yliopisto, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Pro gradu –tutkielma.

Kanninen, K. ja Sigfrids A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Juva: PS-kustannus.

Kauppila, A. R. 2006. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. 2. painos. Juva: PS-kustannus.

Kiviniemi L. 2012. Eksistentiaalinen fenomenologia tutkimuksen lähestymistapana – psykiatrisessa hoidossa olleiden nuorten aikuisten kokemusten tutkimus. Teoksessa Kiviniemi, L., Koivisto, K., Latomaa, T., Merilehto, M., Sandelin, P., ja Suorsa, T. 2012. Kokemuksen tutkimus III Teoria, käytäntö, tutkija. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus.

Lahikainen, A. R., Punamäki, R-L. ja Tamminen T. 2008. Lapsen ääni ja asiantuntijat. Teoksessa Lahikainen, A. R., Punamäki, R-L. ja Tamminen T. (toim.) Kulttuuri lapsen kasvattajana. Vantaa: Dark Oy.

Laine, T. 2007. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. ja Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: Ps-kustannus, 28-45.

Lehtomaa, M. 2008. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. 4. painos. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus, 163-194.

Lukkarinen, H. 2001. Ihmisten kokemukset hoitotieteellisenä tutkimusilmionä: Fenomenologinen lähestymistapa. Teoksessa Janhonen, S. & Nikkonen, M. (toim.) Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä. Juva: WS Bookwell Oy, 116-164.

Manninen, M. 2013. Koulukotiin sijoitettujen nuorten psykiatrisen oirekuva ja ennuste. Helsingin Yliopisto ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. Väitöskirja.

Mäntymaa, M. & Tamminen, T. Varhainen vuorovaikutus ja lapsen psyykinen kehitys. *Duodecim* 1999; 115:2447-53.

Ojala, T. & Uutela, A. 1993. Rakentava vuorovaikutus. Porvoo: WSOY:n graafiset laitokset.

Perttula, J. 2012. Mikä tekee kokemuksen tutkimisesta Fenomenologista? – fenomenologisen ajatteluni kehityspolkuja. Teoksessa Kiviniemi, L., Koivisto, K., Latomaa, T., Merilehto, M., Sandelin, P., ja Suorsa, T. Kokemuksen tutkimus III Teoria, käytäntö, tutkija. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus, 319-336.

Perttula, J. 2008. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. 4. painos. Rovaniemi: Lapin Yliopistokustannus, 115-162.

Perttula J. 2005. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula J. & Latomaa T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia Oy, 115-162.

Perttula, J. 1995. Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti.

Raunio, K. 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Rostila, I. & Santala, J. 2014. Uusi laki uhkaa sosiaalityön kokonaisuutta. Satakunnan Kansa 19.11.2014, 4.

Sinkkonen, J. 2010. Nuoruusikä. Juva: WS Bookwell Oy.

Sinkkonen, J. 2004. Kiintymyssuhdeteoria – tutkimuslöydöksistä käytännön sovelluksiin. *Duodecim* 2004;120:1866–73.

Sinkkonen, J. 2001. Lapsen puolesta. Juva: WS Bookwell Oy.

Sinkkonen, J. 1998. Yhdessä isän kanssa. Juva: WSOY – kirjapainoyksikkö.

Sinko, P. 2004. Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsinki: Palmenia.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Vuori, A. 2012. Vähävaraisten lapsiperheiden hyvä vointi ja sen tukeminen. Tampereen Yliopisto, terveystieteiden yksikkö. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. Akateeminen väitöskirja.

Zeanah, C.H., Boris, N.W., Larrieu, J.A. Infant development and developmental risk: a review of the past 10 years. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 1997(a); 336: 165-178.

Julkaisemattomat lähteet:

Bardy, M. 2014. Vuorovaikutuskylpy –seminaarin luentomateriaali

Puura, K. 2013. Huostaanotto lapsen psyykkisen kehityksen näkökulmasta. Valtakunnalliset sijaishuollon päivät 1.-2.10.2013, Tampere.

Elektroniset lähteet:

Lapsen hyvä elämä 2015 – toimintalinjaus. 2004. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto. Saatavilla www-muodossa:

<http://lskl.fi/files/132/kgS2xmQ5.pdf>

Jyväskylän yliopiston Koppa – Empiirinen tutkimus. Saatavilla www.koppa.jyu.fi, viitattu 21.3.2015

LIITTEET

LIITE 1. HAASTATTELUPYYNTÖ LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖNTEKIJÖILLE

Hei,

Olen Susanne Laatikainen ja sosiaalityön opiskelija Tampereen Yliopiston Porin yksiköstä. Olen tekemässä yhteiskuntatieteiden maisteriopintoihin kuuluvaa pro gradu – tutkielmaa aiheesta ”Lapsen ja vanhemman välisen varhaisen vuorovaikutukseen huomioiminen lastensuojelun sosiaalityössä”. Tutkimukseni tarkoitus on tuottaa tietoa lapsen ja vanhemman varhaisen vuorovaikutuksen huomioimisesta lastensuojelussa sosiaalityöntekijän omasta näkökulmasta. Pro gradu-tutkielmani tutkimusmetodiksi olen valinnut fenomenologian. Fenomenologiassa tutkitaan ihmisten kokemuksia ja ollaan kiinnostuneita kokemusten muodostumisesta merkitysten kautta. Olen kiinnostunut haastattelemaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, joilla on vähintään kahden vuoden työkokemus lastensuojelun avohuollon sosiaalityöstä. Olen saanut tutkimusluvan kuntanne edustajalta.

Toivon voivani haastatella sinua tutkimukseeni ja kuulla kokemuksiasi tutkimusaiheesta. Olen myös halukas kuulemaan konkreettisia tapausesimerkkejä tutkimusaiheeseen liittyen. Haastattelu toteutetaan yksilöhaastatteluna. Haastattelut olisi tarkoitus toteuttaa lokakuun ja marraskuun 2014 aikana. Haastatteluun on hyvä varata aikaa n. 1-1,5 tuntia. Käsittelen saamani haastattelut ehdottoman luottamuksellisesti siten, ettei haastateltavat ole tunnistettavissa tutkielmassani. Säilytän haastattelut vain tutkimuksen valmistumiseen saakka. Tutkimuksena olisi tarkoitus valmistua vuoden 2014 loppuun mennessä. Tampereen Yliopiston Porin yksikössä tutkielmaani ohjaa professori Ilmari Rostila. Ohjaajani tavoittaa tarvittaessa sähköpostilla ilmari.rostila@uta.fi. Vastaan mielelläni tutkielmaani koskeviin kysymyksiin, joita voi esittää minulle sähköpostilla.

Ystävällisin terveisin,

Susanne Laatikainen

susanne.laatikainen@uta.fi

Sosiaalityön pääaineopiskelija, Pori

Yhteiskuntatieteiden maisterin tutkinto

Tampereen Yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

LIITE 2. HAASTATTELUN KYSYMYKSET

VANHEMMAN JA LAPSEN VÄLISEN VARHAISEN VUOROVAIKUTUSSUHTEEN HUOMIOIMINEN LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖSSÄ

Kerrotko onko varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde sinulle tuttuja termejä?

Kertoisitko ja kuvailisitko mitä niillä mielestäsi tarkoitetaan?

Miten olet tutustunut edellä mainittuihin termeihin tai niitä koskeviin teorioihin?

Kuvaile miten mielestäsi nämä asiat, varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde näkyvät työssäsi lastensuojelussa?

Kuka sinun mielestäsi arvioi lapsen ja vanhemman välistä varhaista vuorovaikutusta tai kiintymyssuhdetta lastensuojelussa? Kuvaile kenen tehtäviin arviointi kuuluu ja miten arviota mielestäsi tehdään?

Voisitko kertoa missä lastensuojelun asiakasprosessin vaiheissa varhaiseen vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen kiinnitetään sinun mielestäsi huomiota ja millä tavalla?

(muistiksi asiakasprosessin vaiheita: lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, huostaanotto ja sijaishuolto)

Millaisia välineitä sinun mielestäsi varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen arvioimisessa käytetään? Voitko kuvailla esimerkkitapauksia?

Kerro ja Kuvaile millaisia keinoja lastensuojelussa käytetään varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen tukemiseen?

Kertoisitko tai kuvailisitko vielä lastensuojelun asiakastapauksen, joka liittyisi mielestäsi tähän asiaan?